

ПАТРИОТИЗАМ У КЊИЖЕВНОСТИ

I.
Српска је Књижевност у једном погледу судбине свог народа: она је препуштена сама себи, бави се сама о себи, чита се само у границама своје отаџбине. Критика њена, колико је има, она је критика само српска. Њу није осијала срећа других народа да је читају и пресуђују страни народи, да они откривају њене велике таленте, да се њима одушевљавају, и да српско слово има већег значења и за шири свијет. Пала је неколико пута у туђини по која утјешна, ласкава ријеч о неким преведеним нашим дјелима, али српска писменост позната је још и данас у опћем књижевном животу само по нашим народним пјесмама. Сатисфакција је то нашем народном генију, народној Музи наше страдалничке прошлости, али и један знак више, да је српска умјетничка Књижевност још дијете, и да, онако самоникла и ненапојена на опћем извору, на врелу свјетског

слова, није ни могла да дадне јунаке за ону војску великих генија, чији умови саздаше величанствени храм Европске Музе. Наука Европска познаје неколико српских имена, биљежи их поред страних имена свјетског гласа, али Књижевност није до сада дала таквих имена.

Ограничени смо на себи самијем. Српски писци осјећају се славни ако њихова дјела не пропану и ако се пред књижевним српским Ареопагом чује уз њихово име ријеч књижевник или пјесник. Тиме је сва њихова амбиција задовољена. Српска Књижевност задовољена је тако исто с малим; величине не мјери аршином који влада у литератури опћој; она је за себе сад једна република ограничена на себи и у свом очекивању. Вијек пред нама, вијек је њеног уздања. Овај јој је дао и више од њених нада. На свима страницама народне јој повјеснице, он је оставио свој импозантни траг.

Но да се Књижевност српска, не-

дорасло дјетенце народа нашег, васпита, да се његовом организму дадне правилан развитак, да се поставе границе његових дјетињских прохтијева и обиљежи пут напредовања, то је данас прва задаћа, најсветији позив нашег патриотизма. Да не би изгледало е ће овај чланак бити понављање јеремијада на српску критику, на импорт заразних страних дјела у нашу Књижевност, и понављање у ређању познатих пречага које коче правилан ход наше књиге, помињемо унапријед да је цијељ овим ријечима — не да ређа недаће, него да напомене начин, који би можда могао допринијети оплемењавању срца и душе тог љубљеног дјетета.

Чинимо то без сваког другог увода.

Прије свега — ми нисмо по свом најдубљем увјерењу мишљења да се извјесни калупи, и извјесна лична убјеђења, могу да поставе у развоју Умјетности. Позната истина, да је Умјетност ствар срца, ствар слободних осјећаја, који не подносе окова, и да њен коријен лежи дубоко изнад домашаја икоје снаге споља, ето то је што нас увјерава, да ту њену страну мора да узме на око свако, ко хоће да утјече на њене путеве. Али ако се не да утјецати тако лако на производе срца директно, вјерујемо да се може индиректно: да се да утјецати на само срце, на мисли књижевних твораца, на њихово васпитање. Књижевност српска нека буде република са слободним исповједањима, са смјелим мислима и широким правима, али нека буде држава с уставом. Слобода мисли нека постоји, али самовоља нека буде субординирана снази устава. Но нека тај устав *постоји* у Књижевности, уз чије се име оби-

чаје тако често да помиње ријеч корупција и анархија.

II.

Што нам изгледа у нашој Књижевности да мало постоји, то је патриотизам. Патриотски обзири у њој су извели врло мало; она није имала своју војску, свој закон и строго одијељену сврху. Њени грађани живјели су увијек потпуном слободом личног убјеђења.

Слобода се та злоупотребљавала: књижевна дјела и књижевници дизали су се и падали у јавности према самовољи пресуђивача. Антикритика у нашој Лијепој Књижевности није позната, није у обичају, и човјек за таквом барикадом обично се држао за побијеђена. Да ово потврдимо, молимо да се свако сјети неколико књижевних имена у нашој Књижевности која брилирају, која се спомињу са хвалом, а која у ствари не дадоше никаквог умјетничког или научног дјела. Њихове ликове видимо у народним књигама — календарима, у српским часописима. Спомињу се са хвалом и уз атрибуте који им се задјенуше у своје вријеме беневоленцијом. Право говора у слободној књижевној нашој преси не мјераше се често пута по томе колико ко за такву ријеч има позива, инстикта; њему су давале право титуле и сталежи. Имамо примјера у једном мјесту, у једној нашој гимназији, гдје је сваки њен наставник имао права да се држи књижевником, да пресуђује књижевна дјела и да одређује књижевницима њихову категорију. Његова професија давала је мандат књижевнички сваком појединцу од њих који је умочио перо. Да ми у нашој Књижевности из читавог реда тих људи немамо ни једног књижевног дјела, то је доста да се искрено зажали на ту околност.

А то није био риједак случај. Мало је пута инспирирао чист патриотизам многу ријеч у нашој књизи. Мало се пута у нас лађало за перо само с том намјером — да се неки млад таленат предусрете, да му се дадне маха, да му се понуде упуства; а тако исто мало се пута лађало за перо да се према чијој самовољи, каквој злој струји или каквој лажној величини учини патриотска дужност у име Српске Књиге, њеног угледа и у име васпитања. Сви српски листови пуни су приказа, критика, теоретских излагања, па ипак тако мало пута писаних са инспирацијом патриотском, према оном што поменисмо: да се позванима дадне маха а размажени и непозвани сузбију... Беневоленција, Протекција, какве срамне ријечи у Литератури!

Но незаражен српски геније чинио је, до душе, своје. Ми се данас дичимо продуктом његовим за потоњих дваестак година. Наша наука позната је и изван граница; најважнија питања наше повјеснице расвијетљена су умом *наших* научника; наш је језик пречишћен дубоким знањем синова *нашег* народа; српска умјетничка прича права је *српска* прича са чистим српским обиљежјем, чим се не могу похвалити нека ближа наша словенска браћа. Можемо себи с правом признати велики књижевни напредак, и поред свега тога, што у нас Књижевност бјеше споредна ствар сваког појединца; што се не множаше као у другим Литературама гдје су награде писаца такве, да од ње живе, да се само њој предају, те по томе и множе своје умотворе. Ми имамо и данас великих духова с ризницом дубоког знања и пространих појмова, које се расипа можда у школским предавањима, или — што је

још горе — као у старом Дубровнику, у голим конверзацијама. У нас пишу они само који се држе за књижевника. Многи људи од позива не пишу; они се не лађају да проговоре о нечем, да нешто прикажу, *зашто што то треба, што му је то патриотска дужност.*

Изишло је, рецимо, ново дјело. У њему се таквом Позваном причинио један таленат са претензијама, коме би, у име Књижевности ваљало изићи на сусрет. И такав Позвани лађа се и проговара о томе, мјесто што би допустио да чија жутокљуност излети најприје са својим теоријама.* Исто тако поступа и према дјелу коме би, у име Књижевности, ваљало одузети деби. Зашто на пр., наши први критичари, који излазе само с књигама студија, не би и једно мање дјело приказали макар у малој биљешци у ком српском књиж. листу. Ми *Српски Преглед* очекивасмо увијек с нестрпљењем, да видимо суд једног Недића и оне његове дивне дружине о којем дјелу, изишлом оних дана.

Намјера нам је с тога да речемо о томе: колико би само патриотски обзири могли да учине у тако неуређеним одношајима наше књиге.

Нама би, по нашем мишљењу, био најпотребнији један Књижевни *Клуб*, једна заједница људи потпуно позваних за јавну ријеч о књизи. Остављамо у овај мах Лит. Конгрес на страну његовој судбини. Узимамо ријеч о једној потреби која, и у случају Конгреса, и у случају противном, остаје увијек једна потреба довољно пријека. Такав *Клуб*

* Карактеристична је ова прича нашег једног пријатеља. Његов друг, један наш млађи професор и ваљан приповиједач, издавајући своју прву књигу, говораше му: ја пуштам у свијет ову збирчицу, али те увјеравам, да сам готов да огрезнем најжешћу ватру. Све ми се чини да ће ову књигу с радошћу дочекати неколико мојих ђака, које сам некад срушио на матури и да ће они ријешити њену судбину. Чисто видим: тешко мени и мојој кожи!

био би један књижевни комитет са енергијом и прегоријењем таквих политичких и пропагандских комитета. Један *Клуб*, који би се заложио за све што би Књижевности Српској могло да користи, и стао на супрот свему, што би јој могло да шкоди. Такав *Клуб* људи, који би становао без сумње у нашој данас највећој књижевној метрополи, и који би имао свој нарочити часопис један *Revue des Revues*, са геслом таквог француског часописа: *revu de mots, beaucoup d'idées*, само не ревиј с *главним* задатком да буде преглед свега *свјетског*, него с *главним* задатком да буде преглед свега *српског*, у границама наших још не прокрчених кинеских зидова, али и са јасним оком за све што је велико и умјесно у других. Да осмјели на рад који су за њ подобни, да удари по прстима непозване, да чисти, тако рећи, нашу књижевну атмосферу, да уочи сваки појав, свачије дјелце, да га с патриотском готовошћу анализује и прикаже, да поступи према њему по заслуги, по свом увјерењу.

Да ријеч *Комитет* не би одвећ упадала у очи, да говор о таквом *Клубу* не би изгледало трагање за изношењем нових и екстравагантних идеја, рецимо то другим ријечима: један *Revue*, један часопис, орган једног друштва патриотских књижевника, богат са напредним идејама, који би био *Ареопаг*, судница за све појаве у Књижевности, и глас најпозванијих људи о свему што је корисно по српску књигу! Али једно *друштво* и орган *једног друштва!*

Ми без страха помињемо овај предлог, јер смо пуни поноса за једну генерацију људи тако подобних да стану под стијег ове идеје. У главној нашој данашњој књижевној метрополи (оставимо на страну ефе-

мерне згоде и незгоде!) има неисцрпног патриотизма, огњене свијести, одушевљења патриотског, и не стоји ништа на путу да добијемо — *Књижевни Ареопаг* и — *Лист над листовима*.

Српски листови не задовољавају данас потребе наше Књижевности, — с тим ваља да се измиримо сви ми уредници српских листова. Радимо можда колико се *може*, али не ради се колико *треба*. (О том у једном нарочитом чланку.) Треба нам један рјечити *dictando*, један узор, једна катедра. *Све оно што се збива у напредним Књижевностима, све струје које су предмет оће европске пажње, све школе које се у Литератури ошварају, не налазе се ни у нашој регистратури!* М. Цар, у својим Занатским Послима, изнио је кратко и козеријски нека занатска посла у нашој књизи. Том приликом није поштеђена, између других, ни *Зорина* перушина, али, није куд ни камо — таквих занатских послова има много.

Но колико би једно друштво око поменутог *Revue*, колико би један такав лист, један зборник идеја, један одјексвега што *сезбива удругим Књижевностима, бесједник о свима злим и добрим струјама и појавама*, користио, о томе бисмо с највећом жељом саслушали глас српских књижевних првака. Би ли он био од потребе — па ма с патриотском готовошћу оступило одмах неколико књижевних листова да му се припреми више мјеста?!

III.

И још нешто.

Како би било патриотски и од колике користи, да тај комитет буде једна контрола и свега онога што се на страни пише о нама Србима. А пише се доста често. Често нам је у туђини село капу кројило, а ми не дадосмо од себе ни гласа. До-

ста је Ренера и Нормана, који нам пред Европом негирају оно што нам је најсветије, који нам компромитоваху историјска права и предаваху подсмјеху наше завјетне мисли, а ми то једва ако само регистрирасмо. Такав комитет, одбор, могао би да свако тако дјело набави, сваку ријеч о нама у страним литературама чује, да у свом часопису прикаже српском свијету такве инсултације, или, у сретном случају, правилна дјела и истинске ријечи о Српству, — и да за тим реагира на то у *страној штампи*. Ми смо лани у једној прилици рекли своје мишљење: на таква дјела требало би реагирати и у *страној штампи*, на најподеснијој трибини. Странац, који се сукобио с једним погрдним дјелом о нашем народу, нека у *својој штампи* одмах наиђе рецензију таког дјела, нека види колико се таквој књизи, може да вјерује, колико у њој има истине и чији је прст у њој. А то и много значи за нашу јавну ствар.

Такав комитет могао би да ступи у везу са извјесним лицима и дру-

штвима који имају интереса и симпатија за српске тежње! Писцима, који те интересе помажу с часним увјерењем, да се ода признање нашег народа, а писцима противне врсте, да се закаже мегдан у његовој рођеној штампи. И опет с поносом помињемо, да наш народ има синова за тако частан мегдан.

Да помињемо колико би такво друштво са својим листом могло да стави у границе, осим писце извјесне врсте, још и књижевне издаваче, о том је говор излишан. Хладан вјетар који би значао сатисфакција генију и родољубљу а борба против свега гдје тога нема, то би значила света стуја патриотизма у нашој Књижевности. Она би растријезнила сваког оног који са српском књигом стоји у вези. *Писало* би се, без сумње и послје свашта, али се јамачно не би свашта *штампало*. И докле бисмо дошли на тај начин!

Ми рекосмо своју. Ако овај чланчић покрене наше позване на дискусију, њему ће бити највеће одликовање. Он је тад постигао своју жељу.

Уредник

СВОЈОЈ НАДИ

Остави ме! у тој тами,
Што ми душу обавија,
Нашто мени бледи плами
Да ме пале испотија?
Што би хтела да осветлиш
Сред дубоке ове тмине?
Остави ме, остави ме,
Ту су саме развалине!
У сурваном, хладном стењу
Слепи миши гнезда праве,
По руини и камењу
Набујале дивље траве.
Нашто жижак палиш амо,
Где хавети мрачне блуде?
Слушај како шуме само,
То се оне из сна буде!
Из суморних развалина

Сабласти се бледе дижу,
Ко шум буре из дубина,
Ко таласи хучни стижу.
Остави ме, остави ме,
Не приноси жижка свога,
Не спомињи своје име
Покрај духа уснулога!

Ил те, можда, жао стало
Што ме мори ова тама,
Срце ти је задрхтало
Па би да ме тешиш сама.
Остави ме, чудни створе,
Не треба ми светлост твоја,
Драже ми је мрачно море
У ком тоне душа моја!

Драгутин Ј. Илић

Н И М Ф А

Прећи путе, дуге стазе,
 Мој млађани љубавнице!
 На свод плави звјезде слазе,
 Нојца свија косе тавне,
 Вјетрић струји с доље травне
 И пјесмица кличе.

Ту, гдје шуми струја жива
 Сањивога водопада,
 Твоја драга тебе снива;
 У косице љиљан сплеће
 И од слатке гине среће
 И теби се нада.

1898

Дођи! Моје голе груди
 Таласићи љубе благи;
 Кроз јасике мјесец сјаје, —
 Моје срце страшно гори,
 Бескрајна ме жењца мори, —
 Ја умирем драги!...

Алекса Шантић

У Н О Ћ И

Поноћ је, месец тихо завирује
 У моја окна, сетно ме погледа
 Бела му светлост на зиду мирује
 На мојим грудма једна зрака бледа.

Као да чујем шапат зраке бледе,
 Што ме похађа у мојој самоћи:
 Њу месец шиље да мене изведе,
 У тајне шетње по чаробној ноћи.

Где страдалнику ко у прошле дане,
 Мрак тајанствен мек загрљај спрема,
 Где срце снажи, вида бол и ране,
 Ноћ пуна хлада, росе и мелема. —

Ал' је преболб страдалник, бол спава
 У мртвим грудма дубоко у мени, —
 Тако поноћни месец обасјава,
 У мрачној шуми гроб заборављени.

Милета Јакшић

Р О Б

— романса —

Ђаштом шеће дивна Мејра
 Пјесму слатку вије,
 Из прикрајка роб је гледа —
 Горке сузе лије.

Врјеме жури. Брзим кроком
 У напријед греде —
 А образи тужном робу
 Увјек жуте, бл'једе.

15. IX. 1892. —

Хука — бука. Свати чили
 Мејру драги узе —
 А роб тужни у самоћи
 Горке лије сузе.

У собици дивна Мејра
 Чедо уљуљава —
 А у гробљу нова хумка,
 По њој расте трава.

† Јефрем Р. Шантић

ИЗ ПОШЉЕДЊИХ ПЈЕСАМА *Лејили*

I.

Лејило моја, твој сам роб и сада!
Зли удес не хтје да растрга узе,
У мутни данак на рујини нада
Заједно с тобом када пролих сузе.

Тебе су, драга, продали далеко,
И ти ми оде; ал' роб оста с јадом,
И вјеран земљи гдје му љубав ниче,
Прошлости вјеран, вјеран болу младом.

Гле нашу прошлост... Пустинја широка,
Вече, а запад трепери у блијеску;
На њојзи никог, — само скелет један
Камиле неке види се на пијеску.

Пустинјски вјетри туд спокојно струје,
А пут покрај ње вијуга и саде...
Но људи, вријеме мимолазе крај ње —
Не пита нико одкуд је, с ким паде.

II.

На твоје лице тражио сам сузе
За давном срећом, љубави далеком,
У тужни данак растанка и туге
У румен јагрук што сипаху р'јеком. —

Ко бл'јета ружа у вечери тихе
Ил' ко ђурђевак у априлска јутра,
У тузи за мном што их проли некад,
А дуго вријеме што их још не утра.

Сјен тајног бола тражах на твојм лицу,
За срећом нашом и љубављу старом,
Што но се сјајни дизаху кроз слутњу,
Ко мјесец кроз ноћ, над црном мунаром.

Ал' камо сузе, кроз које ти љубав
Пламташе некад и сијаше сјајем,
К'о шарна дуга кроз небеске капље,
Младости наше озарена мајем?

Лејило, гдје су? Гле, мјесто њих — срећа?
Зар његов пољуб с твог их лица узе?...
Проклето срце, ташту људску срећу
Што већма воли нег анђелске сузе!

Јован Дучић

БОГОЈАВЉЕНСКА НОЋ

— цртица из Мостара —

— Свет. Ђоровић —

Још само који сахатак, па ће и поноћ. Мрак и тишина свуда и само још у малој сиротињској кућици, тамо на крај махале, што трепери слаба свјетлост. То се кратка свијећа лојаница бори са смрти. Догорила је скоро до краја, па се онај злаћани пламен повија, дрхће и лагано пуцкара, разбацујући ситне, модрикасте пјеге и једва освјетљујући онај дио собице, на коме, у задњим часовима, лежи болесна жена, превијајући се у мукама. Више главе њезине је мало пенџерче, а крај пенџера сједи мршави и блиједи седмогодишњи малиша и замишљено гледа у небо. Налактио се на крај пенџера, поднимио се руком па нити се миче, нити говори, као да је од камена и само ако болесница кад и кад јаче јаукне, окрене јој се и, готово шапатом, запита.

— Мајко, боли ли те пуно?

— Ах...

А он је тихо поглади по образу.

— Не бој се, све ће проћи...

Па се опет окрене и гледа као и прије. По свеме небу осуле се звијезде, па као да се осмјешкују на њега, а он их гледа... гледа и никада да одврати очију, као да то и нијесу звијезде, него разне лијепе играчке, које дјеча тако радо и тако дуго гледају... Једна звијезда затрепта, полети и изчезну у ноћи оставивши за собом сјајан траг.. Мали погледа и, као да то није прије видио, благо се осмјехну и тихо прошапута.

— Сад ће...

И он је заиста мислио, да ће сада попадати још неколико звијезда и тад да ће бити оно, што управо и чека: — да ће се отворити небеса... Баш јутрос разговарао се он са својим друговима у школи (а ишао је у први разред), те један рече, да се увијек о поноћи, у очи Богојављења, отворе небеса и тад, шта год ко зажели нека заиште, па ће му се испунити.

Сва ћеца рекоше, да ће чекати поноћ.

— Ја ћу искати златна коња, — рече једно.

— Ја царске хаљине...

— Ја сабљу од алмаза...

— Ја кароце...

Само је он шутио.

— А ти шта ћеш! — запиташе га.

— Ја... да ми оздрави мајка...

Он, у истину, и није имао веће жеље до те... Јадна његова мајка!... Два мјесеца лежи и мучи се, а никога код ње да је подвори осим њега и добре комшинице Ане, која је свако јутро обилази и доноси јој понуда.

И он је, одмах иза акшама, сјео код тога пенџера и почео гледати у небо, чекајући, да се отвори. Та сјутра је Богојављење, дакле вечерас се мора отворити... Он је већ смислио и реченицу коју ће рећи, јер то мора бити брзо, пошто се небо за час и затвори.

— Боже, да ми оздрави мајка! — тако ће рећи, и тада, није сумње, Бог ће га послушати, те јој послати здравље... И она ће тада устати са свога душека; неће бити блиједа и мршава, него пуна и

румена, нити ће бити овако тужна и сјетна, него весела, потпуно весела, те ће се с њиме, као и прије, шалити, носити га у наручју и пјевати му ону његову омиљену пјесму:

Божић, Божић бата
Носи киту злата
Да позлати врата
И обоја побоја
И сву кућу до краја...

Осим тога, она ће зарадити и купити му колача од шећера, као некада, а сашеће му и лијепе, нове хаљине, па да не иде у дроњцима, као сада...

— Мајко, — зовну је тихо...

— А... — одазва се болесница стењући.

— Још мало... па ћеш оздравити — рече јој некако поуздано и ако је затајао: како ће оздравити... Он је хтио најприје да јој измоли од Бога здравље, па тек у јутру, кад се пробуди здрава и весела, да јој каже, да је он Бога умолио...

Свијећа, која је још све до сада догорјевала, прасну и утрну се.

У соби завлада мрак..

Мали се, у први мах, трже, а затим се још јаче приљуби уз пенџер и поче гледати.

— Само да пану још неколике звијезде, па ће се небо отворити, — помисли он и жељно гледаше хоће ли још која затрептати и угасити се.

Но звијезде су стајале и осмјехивале се исто као и прије.

— Боже, да ми оздрави мајка! — понови опет полугласно, само да неби заборавио и збунио се, ако се изненада отворе небеса...

— Спавај... — тихо изговори болесница, по шаптању осјећајућ, да још није легао.

— Спавај ти, мајко... Сад ћу ја... изговори он, не окрећући се.

На пољу се чуло звиждање. То је ноћни стражар дозивао друга. Из даљине се чуо опет други звиждук... И опет се све умири...

— Брже ће, — рече мали, па опет поче понављати молитву... До душе сад је осјећао неку тежину у глави, која се и сама спушташе на прси, а трепавице, као да су оловом наливене по кад и када му се склапљаху...

— Боже, да ми оздрави мајка... — шапутао је он монотонно, као кад лекцију учи а глава му све тежа и тежа...

У један мах као да нестане свијех звијезда са неба... Па није то, да су трепнуле и исчезле, као она прва, него просто као да их неко заклони мрачним чаршафом... А у даљини као да поче нешто тутњити, па све јаче... све јаче... И у колико се тутањ приближавао, у толико се све више и више поче разлијевати нека чудна свјетлост, која, мало по мало, освијетли сву собицу јаче, него што је свијећа освјетљавала... Док уједанпут страшно сину, и блисну толика свјетлост, да маломе чисто заслијепи очи и он задрхта. „Отворила се небеса“ као да му сину кроз главу и он гласно изговори научене ријечи.

— Боже да ми оздрави мајка!

И како он то рече, свјетлости нестане, а мрак и опет обујми све као и прије... А тога истог часа, он лијепо угледа своју мајку, како се диже са душека и пође њему, да га загрли. О, она бијаше сада тако лијепа, тако крепка и здрава, какву је он познавао, док је био врло мали... И она га стиште себи на прса и поче га љубити, топло љубити... И њему ти пољупци бијаху тако драги, тако слатки, да није знао, шта да ради од превелике среће... Па

и он загрли њу и поче јој враћати још топлије и још слађе.

Зора је осванула, кад се пробудио... Полахко отвори очи, протра их, па онда погледа око себе... И он се сјети оне свјетлости и сјети се, како је молио Бога за мајку...

Па тихо устаде и погледа на њезино мјесто.

— Је ли устала? — прошапутати тихо.

И приближи јој се и наднесе се над њом. А она је лежала непомично, блиједо-жута као светитељка...

— Спава, — прошапутати мали.

Но опет био је радознао, да види: хоће ли моћи устати и загрлити га. Та то мора бити, јер је он то желио, кад су се небеса отворила.

— Мајко, — зовну је тихо.

Она се не одазва.

— Мајко!

Она шути.

— Спава, — прошапутати он и опет, па се измаче мало подаље и сједе, чекајући, да се пробуди.

А баш у то дође и комшиница

Ана, па, улазећи у собу, мало јаче лупну вратима.

Мали метну прст на уста.

— Мајка спава! — прошапутати...

Комшиница погледа у болесницу, а затим јој нагло приђе и прихвати је за руку... Рука је била хладна... Њојзи налетише сузе на очи и хтједе вриснути, али се сјети да је мали ту, па се задржа: да га неби расплакала...

— Спава, — рече и она, окренувши се њему. И узе га за руку. — Хајде ти у мене, док се она пробуди...

Мали се затезаше... Застаде; промисли се мало, па онда рече:

— Хајдемо, ама полахко, да је не пробудимо...

И на прстима пође...

А кад је дошао до врата, није могао да је опет не погледа... Поново се наднесе над њом, па се онда саге и лагано, сасвим лагано, пољуби је у чело.

— Спавај, мајко... Ја те нећу пробудити...

П О Ј Е С И Ј А

— John Lubbock —

У овој пјесми, пјевач не заступа
Узалуд своју вјештину,
Јер је пјесма кроз коју срце у народа заигра
Сама по себи јуначко дјело.

Tennyson

Плутарх нам прича, да су Сицилијанци, пошље пораза Атињана пред Сиракузом, оставили у животу све оне, који су умјели декламовати Еврипирове стихове.

„Неки од њих, вели он, имају

Еврипиду да захвале за свој живот. Сицилијанци су највише вољели, од свију Грка, пјеснике. Чим би се странци искрцали на њихово острво, они би одмах од њих тражили одломке пјесничких дјела њихових умјетника, па би их онда, са највећим задовољством једно другоме саопштавали. Прича се, да су неки Атињани, по повратку у отаџбину, одилазили Еврипиду да му захвале, што им је живот спасао; неки су били пуштени у

слободу за то што су умјели својим побједиоцима говорити поједине стихове из његових позоришних комада; а друге су остављали на миру, што су у бјежању, пошље битке, лијепо пјевали неке пјесме његове.

За данашње доба може се рећи, да је мало вјеровати, да ће коме од нас стихови спасити живот, бар овако не; али, у другоме погледу, ми дугујемо много захвалности појесији. Зар је мало пута ко од нас, уморан, утучен жалошћу и тугом, дохватио Омира или Хорација, Шекспира или Милтона, и осјетио како се мутни облаци разгоне, како се узбуђење наше стишава, како умора нестаје а снага јавља, како свјетлост живота гони таму очајања.

И ако је тако, Платон опет вели, Цовет, гони пјеснике из Републике, за то што у својим пјесмама дирају људску осјећајност, што потстичу и распаљују страсти, што су далеко, врло далеко, од идеалне истине.

У томе погледу, а и у још неким, мало их је који би примили Платонову републику као идеалну демократију, а већина би, заједно са *Sindnej-em* узвикнули: „ако нисте у стању поднијети музику појесије сличне музици небеснијех сфера... ја Вам морам рећи, у име свију пјесника, да докле год сте живи, живите да волите и да ваша љубав одзива неће имати, ако нисте у стању саставити умјетнички један сонет; чим вас нестане, нестаће и вашег имена, јер вас неће нико помињати.“

Појесију често срањују са сликарством и вајарством. Симонида је рекла, одавно, да је појесија сликарство са ријечима, а сликарство појесије без ових.

„Појесија је, вели Кузен, прва вјештина, јер се њоме најбоље исказује бесконачно.“ На другоме мјесту

он тврди „да има једна вјештина, — и ако су све, у извјесноме погледу, усамљене, — којој стоје на расположењу сви изговори из којих црпе све умјетности, а та је: појесија. Појесија и слика и реже ријечима, она зида зграде као какав неимар, често спаја мелодију и музику; она је тако рећи центар у коме су сакупљене све вјештине.“ Права пјесма то је галерија слика.

Признати се мора, да ће нам сликар и вајар дати тачнију и живљу идеју о нечему, него ли ма какав летопис; али кад смо нешто видјели, онда нам пјесник открива масу ситница, које не бисмо примјетили никада. Сликар, вајар и неимар износе нам оно што се да видјети, а пјесник оно што се не види — радњу; простор је домен умјетности, вријеме појесије.¹

Узмимо за примјер женску љепоту. Сваки опис ове изгледа хладан и натегнут. То признаваху највећи пјесници; за то и Вајтер Скот, кад нам описује *Језерску Вилу*, вели овако:

„Никада Грчко лијето не изваја, ни Нимфу, ни Најару, нити Грацију љепшега облика, нит, савршенијих црта.“

Велики пјесник мора бити инспирисан, мора потпуно разумјевати љепоту, осјећаји му морају ићи даље и дубље од осјећаја осталих људи, али ипак, он мора потпуно владати собом. „Милтон, у једној топлој молитви Вјечитоме Бићу, тражи од овога да упозна и саопшти све тајне овога свијета, да пошље све анђеле своје, да светом ватром са небеснога олтара додирну усне избраника.“ Док нам појесија, с једне стране, износи како су неједнаке различне памети, дотле нас, с друге пак, учи да ге-

¹ Види *Laocoon* od Lessing-a.

није нема везе са богатством и положајем у друштву.

„Мислиш на Шатертонa, то ђенијално дијете,
Ту немирну душу, жртву своје охолости,
Мислиш на Буриса, који је радосно ишао
у сну славе,
Иза свога плуга на литици планине.“¹

Човјек може бити пјесник, а не писати у стиховима; али кад човјек прави рђаве или безначајне стихове, није пјесник.

„Ни људи, ни богови, ни издавачи,
Не дају пјесницима да буду средњи.“²

Да Појесија има живота, потребно је да сама живи, и да створена умом, иђе право срцу³.

Сваки онај који неће да доживи разочарење што није у стању написати нешто чему би се свако дивити морао, мора бити сâм прави пјесник.

Јер „онај чију душу Музерије својом ватром загријала, онај који је дошао само пред храм, а мисли у њега ући помоћу вјештине, тај, велим, заједно са својим пјесмама, неће унутра ући.“⁴

Пјесници и писци другога реда ишчезавају полако у тами заборав, али дјела правога пјесника остају бесмртна.

„Ево 2500 година како постоје Омирови стихови, ниједан се слог и писмо од њих не изгуби, а за то вријеме колико дворова, храмова, градова нестане са лица земљина. Ми не можемо наћи аутентичне ликове и кипове Кира, Александра и Цезара, као ни осталих великих личности из доцнијега доба, јер оригинала није било, а касније би јамачно изгубиле много и у истини и у животу. Из књига имамо потпуне слике њиховога ума и знања.

¹ Wordsworth.

² Хорације.

³ Колриџ.

⁴ Платон.

У њима оне остају далеко од разних непогода, и увијек се обнављају. Једва ако можемо и дати овоме име слика, јер оне још живе и стварају у људскоме уму бесконачну масу нових идеја. Ако узмемо да је проналазак лађе, — која преноси од града до града храну и богатство, и која везује најудаљеније земље и упознаје их са производима њиховим, — један од највећих проналазака, — колико се и како онда дивити морамо оним списима који, слични бродовима, броде кроз пространа мора вјекова проносећи много блага мудром, свјетлости и људских проналазака.“¹

Да човјек буде пјесник треба му много особине: „Ко је замислио ову пјесму? вели Кузен. — Ум. — Ко јој даде живота и примамљиве лепоте? — Љубав. — Ко је водио ум и љубав? — Воља.“

Сваки човјек има уобразиље, али пјесник и заљубљени.

„Сами су уобразиља

Пјесниково око, у божанском заносу,
Прелети погледом небо и земљу, земљу

[и небо;

А како уобразиља ствара и даје
Облике непознатим стварма, то перо

[његово

Удешава и даје ништавим тварима

И мјесто и име.“²

Појесија је плод генија, али без напора овај плод не може сазрети. Мур, један од најсуптилнијих пјесника, прича да је радио полако и са великом муком.

Дјела наших највећих пјесника нису друго ништа до епизоде из оне велике пјесме, коју људски геније израђује од кад је почела историја човјечанства.

Вели се, да је један одличан математичар питао једнога дана шта је

¹ Бакон.

² Шекспир.

Милтон хтио да докаже својим *Изгубљеним рајем*; има људи, који, не смијући друге питати на што служи појесија, сами себи постављају питање чему служи она, као да није чак ни оно задовољство, које појесија ствара, корисно. Данас неће ниједан утилитарац спорити њену потребу, нарочито данас кад је основно правило утилитарне философије: што више среће за што већи број људи.

Сеи Хилер вели: „Не треба цијенити генијална дјела према јачини задовољства које нам пружају, па баш и онда кад им је цијељ допадање, него треба испитати да ли ће у њима наш разум наћи снаге и вјецбања.“

Да бисмо осјетили сву дубину појесије морамо наш идеал узвисити, а не сужавати себи хоризонт.

Читајући пјесме потребно је умјети осјећати лијепо и изврсно, имати мјеру којом ћемо одмјерити колико нам уживање оне причињавају, а тиме оцијенити и оно што читамо.

Цицерон у својој одбрани *Архијаса* пита с разлогом: „зар тај човјек нема права, поред пријатељства, поштовања, и на то га свим силама браним. Најславнији и најнаученији људи учили су нас да васпитање, метода и практика, дају велике резултате у наукама; али пјесника је створила природа; његов га силни дух гони на стварање, може се рећи да га само божанство инспирише. И Еније има, мислим, право називати пјеснике *светим*, јер су нам их богови, из превеликога милосрђа и племенитости подарили.“

И сâм Платон назива пјеснике синовима и тумачима Богова.

„Појесија, вели Шели, буди и увећава ум, стварајући у њему хиљадама нових и неочекиваних мисли. Појезија нам открива скривену љепоту васељене, и најобичније ствари

трансформише тако да нам изгледају потпуно непознате; она поново ствара све оно што представља, а њена дјела, обасјана неком рајском свјетлошћу, остају за навијек уписана у памети оних који су их једном само видјели, као успомене на ону слатку опијеност, која се провлачи кроз сваку мисао и дјело пјесниково. Велика, права појесија је бесконачна; то је оно зрно жира које у себи носи све храстове. Завјесе, којима је покривена љепота природина, могу бити, једна по једна, скинуте, али она тајанствена загонетка љепоте природине никада неће бити потпуно раширена. Лијепа пјесма је извор из кога вјечито шиба мудрост и срећа“.

У својој *Оди Шели*, Шели је исказао ту своју мисао:

„Све више, све више. — Ти узлијећеш са земље. — Као ватрен облак. — Својим лаким крилом параш плаветнило чистога зрака. — Па, пјевајући, ти се дижеш, и дижући се, — Ти опет пјеваш.“

„Као пјесник, скривен. — У свјетлости мисли своје, — Што химне пјева. — Све дотле, докле свијет не осјети наклоности према страху и надама. — О којима пјесник и не мисли“;

„Као златни нотњи свитац. — У росној ливади. — Што простире невидовно. — Своју меку свјетлост. — Међу цвијећем и травкама које нам га сакриваху.“

Стари Јевреји звали су своје пјеснике *Видовиши*, јер, не само што они виде више од осталих људи, него помажу још да се виде многе ствари, које небисмо без њих примјетили.

Појесија скида онај вео којим је покривена природина љепота; поред

тога, она баца сјајну и разнобојну свјетлост иманигације на најобичније предмете. Сваки онај, који воли појесију дивиће се природи са највећим уживањем, јер је она „за око љепота, за ухо музика.“

„Па ипак, вели Сиднеј, у природи нећете наћи никада тако лијепу земљу као у пјесмама, ни весели поток, ни плодније воћке, нит' љепшег нит' мириснијег цвијећа, ни, у опште, све оно што би учинило много милијом земљу, коју и онако већ сувише волимо.“

Пјесник нас, као но у бајкама из какве велике, суморне вароши, за час пренесе у сред зелена поља, у сред шуме гдје лишће шумори а поток жубори, или на обалу морску на којој изумиру морски вали. На тај начин он нас води кроз слатке сањарије те нас ослобађа брига и невоља свакодневних.

Пјесник мора, потпуније него ли остали, познати не само природу људску него цијелу васелену.

К. Робертсон прича да је, једном приликом, долазио један странац у стан Уордсуортов и тражио да види његову собу за ред. Мужевка његова одведе странца у књижницу и рече: „ово је господарева књижница, али он ради у пољу.“

Не треба се чудити оној изреци да природа воли исто тако пјесника као и он њу.

„Они не љубе узалуд, они се не варају. — Који веле, да по смрти свакога пјесника. — Природа тихо оплакује свога љубавника. — И свечано га спроводи вјечној му кући.“¹

Неко је рекао о Блаку: Благост небесна и лисја зеленог, травке и бистре водице, весели и безбрижни живот тичице, дјетета и животиње, сачували су се потпуно у њему пу-

тем оног дубоког осјећаја непоколебљиве и тајанствене љубави, којој рука и душа вјештакова даје живота и израза. Ниједан пјесник, ниједан сликар није прије њега са такво силином представио бујно прољеће, нагли развој цвијећа, бујност младога дјетета; нико није умио као он описати и оцртати сјајно зеленило на листу, свјежину младога тијела, сјај румених облака, нити љепоту златних рунâ.“

Ако хоћете да цијените појесију, онда је немојте површно изучавати; прелистати пјеснике и читати њихова дјела није довољно, па да можете о њима писати; треба себе довести у такво душевно стање које ће помоћи да је волимо и у њој уживамо. Човјек може, без сумње, тражити утјехе у појесији у тренутцима туге и жалости, радости и среће, али то не значи што и разумјети је.

Неоцјењива блага појесија свуда су око нас. Најбоље су књиге и најјефтиније. Оно што се даје за пиво и за дуван може се употријебити да се набаве дјела Шекспира и Милтона, и онолико других књига, колико је један човјек у стању да прочита преко године.

Ми не треба да се ограничимо на утјецај појесије, који је имала пређе и који има сада, ми можемо мислити на будућност.

„Будућност појесије, рекао је А. Metthew, огромна је, јер ћемо ми, са током времена, све више и више налазити и што сигурнијега ослонаца у њој. За појесију идеја је све; остало је само илузија, божанствена илузија; у појесији идеја ствара у нама узбуђење, идеја је факат. Оно што је у данашњој вјери најживље, то је она несвјесна појесија. Ми морамо замислити и схватити појесију као нешто племенитије, узвишеније него

¹ Скот.

што то чинимо обично; ми морамо сматрати да ће она служити много узвишенијим сврхама, и, да су њена будућност и задатак много већи него што су данас.“

Појесија чува успомену најбољих и најсрећнијих тренутака у животу, најсрећнијих и најбољих умова; она је свјетлост живота; слика живота у вјечитој истини; она ствара бесмртност ономе што је најљепше и најбоље на овоме свијету; она нам скида с очију копрену, да видимо велике дивоте нашега бића; она је и цен-

тар и круг знања, а пјесници су огледала гигантских сјенки које будућност баца на садашњост.

Она продужава живот; она му додаје нове часе, ако човјек сматра сате као низање идеја, а не минута; она је дах и најсуптилнија квинтесенција свију наука; за њу нема ни простора ни времена, она живи у људскоме уму. Може ли се њој већа хвала дати до кад се каже: да живот треба да буде практично примљена појесија.

Београд

Ј. М. Ј.

ЅИЈЕДА

Из збирке „ХМУРЫЕ ЛЮДИ“

— А. Чехов —

Управитеља градске банке Петра Семеновића, књиговођу, његова помоћника, и два члана управе отпустили ноћу у затвор. Други дан пошаље те узбуне, трговац Авдјејев, члан банчиног надзорног одбора, сједио је са пријатељима у својој трговини и говорио:

— Што ти је воља божја! Од судбе не утече. Ето ми сад мезетимо икре, а сјутра, гле — затвор, пропаст, па и смрт. Свашта бива. Узмимо на примјер Петра Семенића...

Он је говорио и жмирао својим пијаним очицама, а пријатељи испијали, мезетили и слушали. Описавши срамоту и пропаст Петра Семенића, који је још јуче био силан и од свих уважен, Авдјејев настави са уздахом:

— А тако им и треба, објешењацима! Кад су умјели, мајчини синови, да грабе, нек сад и одговарају.

— Пази, Иване Данилићу, да и ти не накаљаш! примјети један од пријатеља.

— А што ја?

— Па за то. Они су грабили, а шта је надзорни одбор гледао? Зацијело си и ти потписивао?

— Ех, чудна ми посла! осмјехну се Авдјејев.— Потписивао. Доносили ми овамо у трговину рачуне и ја потписивао. Зар ја нешто знам? Дај ми ма шта, ја ћу све потписати. Напиши ево сад, да сам човјека заклао, пак ћу и то потписати. Немам ја времена разбирати, а и не видим без наочари.

Претресавши банчин крах и судбину Петра Семенића, Авдјејев и његови пријатељи одоше на пирог* некег знанцу, чије је жене имендан био. На части су сви гости само о краху банчином говорили. Авдјејев се од свију највише жестио и уверавао, да је он већ изодавна предвиђао тај крах и још прије двије године знао, да у банци није све чисто. Док су јели пирог, он је описао десетак против законитих операција које су му биле познате.

* Руско народно јело, нека врста пастета.

— Па кад сте знали, зашто нисте пријаву учинили? упитаће га један официр, који је на части био.

— Нисам ја сам, сав је град знао... осмјехну се Авдјејев. — А немам ни времена да идем по судовима. Ђаво с њима!

Оданувши пошље пирога, ручао је и још је једанпут отпочинуо, потом отишао на бденије у своју цркву, гдје је био тотор; после бденија опет отишао на именданску част и до саме се поноћи играо преферанса. Како изгледаше, све је било у реду.

Кад се пошље поноћи Авдјејев вратио својој кући, куварица, која му је отворила врата, била је блиједа и тако је дрхтала, да није могла говорити. Жена му пак, Јелисавета Профимовна, дебела једра старица, са распуштеним сиједим власима, сједи у сали на дивану, тресе се цијелим тијелом и, као пијана, бесмислено поводи очима. Око ње се ужурбао са чашом воде исто тако у највећој мјери узбуђени старији јој син, гимназиста Василиј.

— Шта је то? упита Авдјејев и срдито погледа на пећку. (Његова породица често је страдала од ватре).

— Овај час био је истражни судија са полицајима... одговори Василиј. — Преметали.

Авдјејев погледа око себе. Ормани, столови — све је носило на себи трагове недавне преметачине. Један минут престојао је Авдјејев непомично, као у несвјестици, ништа не знајући, затим му сва унутрашњост задрхта и отешча, лијева нога утрну, и он, не могући дрхтавицу издржати, леже лицем на диван; осјећао је, како му се све унутра преврнуло и како му непослушна лијева нога одбреца по дивану.

За нека два три минута опоменуо се све прошлости своје, но не нађе ни једне такве кривице, која би заслуживала пажњу судске власти...

— Све је то тричарија... рече, подижући се. — То су ме, зацијело, огово-

рили. Ваља у јутру поднијети жалбу, да они то не би смјели...

Сјутра у јутру, послеје бесане ноћи, Авдјејев, као свагда, оде у своју трговину. Купци му донесоше вијест, да је те ноћи државни тужилац дао затворити још и друга управитељева и коресподента банчиног. Та вијест није узнемирила Авдјејева. Он је био увјерен да су га оговорили, и да ће, ако данас поднесе жалбу, зацијело добити задовољштину на јучерању преметачину.

Око десет сахата оде у управу секретару, који је био једини образован човјек у цијелој управи.

— Владимире Степанићу, какве су то ствари? поче он, нагињући се уху секретарову. — Људи крали, а шта ја ту имам? На који начин? Мили човјече, зашапута, ноћас у мене била преметачина! Еј, Боже... Је су ли они помахнитали, шта ли? Зашто мене да дирају?

— Па за то, што не треба бити ован, мирно одговори секретар. — Прије него што се нешто потпише, ваља погледати...

— Што погледати? Све кад бих и гледао те рачуне хиљаду година, ништа не бих разумио! Врага ти ја разумијем! Какав сам ја књиговођа? Доносили су ми, и ја потписивао.

— Дозволте. Осим тога, ви, као и сав ваш одбор, јако сте компромитовани. Ви сте без икакве јамчевине узели из банке 19 хиљада.

— Господе твоја воља! зачуди се Авдјејев. — Зар сам ја један дужан? Сав је град дужан? А ја ћу платити камату и вратити дуг. Бог с тобом! А осим тога, ако, рецимо, по савјести пресудимо, зар сам ја сам узео те новце? Мене је у то Петар Семенић уплео. Узми, каже, и узми. Ако, каже, не узмеш, то значи да немаш у нама повјерења и да се туђиш. Узми, вели, па сагради оцу млин. Па ја и узео.

— Но, ето видиш: тако судити могу само дјеча и овнови. У сваком случају,

сењоре, ви се узалуд узбуђујете. Суда већ не ћете избјећи, но зацијело ће вас оправдати.

Равнодушност и миран тон секретарев умирили су на потпуно Авдјејева. Вративши се у своју трговину и затекавши у њој пријатеља, он је опет испијао чашице, мезетио икре и философирао. Већ је скоро заборавио на преметачину и само га је узнемиравала једна околност, коју није могао а да не примјети: страшно му је трнула лијева нога а стомак му никако није варио.

Тај дан у вече судбина је избацила на Авдјејева још један громопуцателни метак: у ванредном засједању градског вијећа искључени су из броја гласача сви чланови банке, па међу њима и Авдјејев, као људи, који се под судом и истрагом налазе. А у јутру добио је писмени акт, у коме га позивају, да неодложно положи дужност црквеног татора.

За тим је Авдјејев већ изгубио рачун о ударима, које је судба на њега слала, и за њега брзо један за другим освитаху чудни, необични дани, а сваки дан је доносио собом по неко ново неочекивано изненађење. Између осталих послао му истражни судија позив. Од истражног судије вратио се кући увређен, црвен.

— Стао ми, као ножем под грло: зашто сам потписивао? Потписивао, ето тако! Као да сам ја то намјерно чинио? Доносили у трговину, и ја потписивао. Ја то управо ни читати не умијем.

Дошли неки млади људи с равнодушним лицима, запечатали трговину и пописали у кући сав намјештај. Подозревајући у томе интригу и, као и прије, не осјећајући у себи никакве кривице, увријеђени Авдјејев стао трчкати по судовима и жалити се. По цијеле сахате је чекао у предсобљима, правио дуге молбенице, плакао, парничио се. У одговор на његове жалбе државни тужилац и истражни судија говорили су му равнодушно и основано.

— Дођите, кад будете позвани, сад немамо времена...

А други су одговарали:

— То није наша ствар....

Секретар пак, образован човјек, који би му као што се чинило Авдјејеву, могао помоћи, само је слегао раменима и говорио:

— Сами сте криви. Не треба бити ован...

Старац се кидао а нога му трнула као и прије и стомак варио све горе. Кад га нераденост умори и наступи оскудица, ријеша да оде оцу у млин, или брату, и да се занима брашнарском трговином, али га не пустише из града. Породица му отишла оцу, а он остао сам.

Дани пролазили за данима. Без породице, без рада и без новаца, бивши црквени татор, часни и уважани човјек, по цијеле је дане ходио по продавницама својих пријатеља, пио, мезетио и слушао савјете. Јутром и вечером, да утуче вријеме, ишао је у цркву. Гледајући по цијеле сахате на иконе, он се није молио, него мислио. Савјест му је била чиста, и свој положај објашњавао је погрешком и неспоразумом; по његовом мишљењу, све је потекло отуда, што су истражне судије и чиновници млади и неискусни; чинило му се, да кад би с њим који старији судија поразговорио по души и потанко, да би све дошло у свој ред. Он није разумио своје судије, чинило му се, ни они нису њега разумијевали...

Дани су јурили за данима, и напошљетку, послје дугог заморног одуговлачења, дође вријеме суду. Авдјејев узајмио 50 рубаља, снабдио се са шпиритом за ноге и травом за стомак, и пошао у град, гдје је био судбени стб.

Суђење је трајало подругу недјељу. За све вријеме суђења Авдјејев је солидно и достојанствено, као што приличи човјеку часном и на правди пострададом, сједио међу друговима по несрећи, слушао и сасвим ништа не разумијевао. Расположење у њега било је непријатељско.

Срдио се што га дуго држе на суду, што се нигдје не може добити посна јела, што га бранилац не схваћа и што, како му се чинило, не говори оно што би требало. Судије, чинило му се, нису судили, како треба. Они нису обраћали на Авдјејева никакве пажње, обраћали му се једанпут у три дана, а питања, која су стављали на-њ, сва су така била, да је, одговарајући на њих, Авдјејев сваки пут изазивао у публици смијех. Кад је покушавао да говори о својим трошковима, губицима и о том, да жели, да му се накнаде судски трошкови, бранилац је окретао главу и чинио чудну гримасу, публика се смијала, а предсједник је строго изјавио, да то не спада на ствар. У својој завршној ријечи није казао оно, чему га је бранилац учио, него сасвим нешто друго, што је тако исто изазвало смијех.

У оне страшне часе, кад се присједници савјетовали у својој соби, он је срдит сједио у бифету и сасвим заборавио на присједнике. Он није поњао, зашто се тако дуго савјетују, кад је све тако јасно, и зашто им он треба.

Огладнивши, заиште у лакаја нешто јефтино и посно. За четрдесет копјејака, дали му некакве хладне рибе са мрквом. Појео је и тај час осјетио, како му риба, као тешке груде, зађе у утробу; поче му се подригавати, морити га љутина, бол...

Кад је по том слушао предсједника, како чита упитне пунктове, у њему се превртало, тијело је обливао хладан зној, лијева нога трнула; он није слушао, ништа није појимао и неиздржљиво је страдао ушљед тога, што се предсједник не може слушати сједећи или лежећи. Напошљетку, кад су њему и друговима дозволили сјести, устао је државни тужилац и рекао нешто неразумљиво. Као да из земље изниклоше, појавили се од некуд жандари са голим сабљама и окружавали све окривљене. Авдјејеву заповједили да устане и иде.

Сад је видио, да су га окривили и

ставили под стражу, али се он није уплашио ни зачудио; у утроби му настао такав неред, да му ни мало није било до страже:

— То нас не ће пустити у хотел? упита једног од својих другова. — А код мене у хотелу остало три рубље и неначета четвртка чаја.

Преноћио је у приватној кући, сву ноћ је осјећао одвратност према риби и мислио о трима рубљама и четвртци чаја. Рано из јутра, тек је небо почело рудити, заповједише му да се обуче и иде. Два војника са натакнутиим бајонетима повели га у тавницу. Никад му иначе нису улице изгледале тако дуге и бескрајне. Ишао је не по тротоару, него сриједом улице по мокром, блатном снијегу. Утроба му још војује са рибом, лијева нога трне, калоше је заборавио или у суду, или у приватној кући, и ноге му зебу...

Након пет дана све окривљене опет повели у суд да чују пресуду. Авдјејев сазнаде, да су га осудили на изгнанство у Тоболску губернију. И то га није уплашило ни зачудило. Њему се некако чинило, да суђење још није довршено, да се истрага још протеже и да правог „ријешења“ још није било... Живио је у тавници и сваки дан очекивао то ријешење.

Тек након пђ године, кад су дошли да се опросте с њим жена му и син Василиј, кад је у мршавој, сиротињски одјевеној старици једва познао своју, некад једру и солидну Јелисавету Трофимовну, и када је мјесто гимназијског одијела видио на сину кратки, ишчешани капутић и кариране памучне чакшире — он је поњао, да је судбина његова већ ријешена и да се он, какво му драго било ново „ријешење“, не ће повратити у своју прошлост. И он, први пут за све вријеме суда и затвора у тавници, одагна са свога лица срдити израз и горко заплака.

Превео Веља Миросављевић

О ПРИЈЕИСТОРИЈСКОЈ СЛОВЕНСКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

ПОД ОПЋИМ ИМЕНОМ **ВАНДА** ИЛИ **ВЕНЕДА**

— **Cyprien Robert** —

(СВРШЕТАК)

Прешли смо све предјеле гдје се име Венда показивало као народносно име. Ми смо видели како ово мистериозно име кружи око цијеле Европе: Венди се по некад појављују као склоп једног низа држава, који се пружа преко цијелог континента, од Венецијанског до Архангелског залијева. Ко је дакле овај огромни народ без историје, а ипак га стари географи непрекидно показују сад на једној сад на другој тачци источне Европе? Ко су то Венди? Ко други ако не прото-Словени, стародревни Словени, одговарају Словисте.

Што се тиче мене, држим, да сасвим специјалне објекције било би могуће оснивати на оваким поставкама:

Ни један стародревни писац није означио Венде као Словене, из оправданог узрока, што Словени још нису били познати под овим именом ни код Грка ни код Римљана. Зар се није могло предпоставити, као баш што то учинише наши преци, да су Венди, из Венеције и Транспаданске Галије, народ Целски? Ова је претпоставка престала бити вјероватном, пошто словенски језици, кад су постали познатији, показаше нам у именима планина, ријека и племена илирских или вендских, које су стари грчки писци наводили, чисто словенске корјене. И антиварски радови нам потом открише присуство Венеда мал не на цијелом пространству источне Европе. Заузети у исто вријеме толике огромне просторе није могла једна раса, као што је раса Целтичка. Јер имајући по историји своја огњишта на западу, није заиста могло једновремено заузети и источну Европу.

Претпостављајућ да Венеди нису Целти, онда се само собом по нужди намеће, да су Словени, као јединствен народ у источној Еропи, ког нам историја представља као многобројна и способна, да у једно исто вријеме заузме предјеле око Јадранског, Црног и Балтичког мора као и Степе. Ово је у истини мишљење ког су се држали сви историјографи средњег вијека, почињући од првог њемачког кроничара Гота Јорнандеса. Овај писац из IV. вијека говори, да су разни народи прије били једна пространа јединица под старим општим именом Венида. Ова раса људи, која се распростире, по њему, на огромном простору (*per immensa spatia*), носи разна имена, по предјелима у којима живи, и ако данас, он вели, у опште се зову *Анти или Словени*. Ово име Анти, коме се не зна поријекло, као да није то изопачено име Венеди. И тако, стари римски географи показују у оном дијелу Галије, гдје се Цезар борио са Венедима, једну провинцију под именом Андегавија, (гав-округ Анда), данас познату под два назива *Анжу* или *Вандеа*.

С тога, по Јорнандесу и свима историчарима послје њега, Венди и Анти били су Словени, јер сви народи ових имена од сјеверног до Јадранског мора, били су једног истог племена, те за то и они Венди, који се заједно са Галијанским Галима припремили мјесто Венецијанцима, морали су бити Словени. Ето како налазимо словенске бродове прије Христа у саобраћају са Картагеном, Тиром, и Атином. Грци и Финичани, који су трошили много ћилибара у њиховим храмовима и за украсе, примали су га

искључиво из руку Венета, као што то јасно доказују многи пасажии у Софоклу. Ескилу и Еврипиди. Венети су га примали — на сву прилику — од своје браће са сјевера, првих предака пољских; Њилибар се купи на обалама данашње Прусије, и њиме су се служили за тајне, свештеници Елеуса и Партенопе.

Поред овога ја ћу додати, да посматрајући безброј насеобина које су Венети основали на обалама Азије и у цијелој Еропи до у Белгију и Француску, не могу дозволити цијелу побједу словистима, нити смијем не посумњати у хомогеност онога, чим би се хтјело назвати потпуним Словизмом овога великог народа *Венда*. Мени се бар чини обазриво претпоставити, да ово име, и ако у почетку носаше један народ, морало је мало по мало постати политичко име, у цијели да одредјели неку врсту поморске анфицијоније — поморске конфедерације, као што доцније бјеше она у средњем вијеку, у којој је било заједно помијешаних мноштво разних народа.

Дакле, конфедерација Венета представљала је, по моме мишљењу, не један народ, него једно тијело савезних држава, неку врсту трговачког удружења, чији круг, у почетку словенски, мало по мало проширио се, примивши целтска, кимричка и влашка или латинска племена.

И пристајућ да је име Венета, у првине, означавало словенску расу, и да се није но доцније односило и на народе другог поријекла, морам испитати, да ли ово име није, као што је послје оно Илира, наметнуто од странаца, име, које је можда било непознато и онима који су га носили. Венети, латински Хенети прије их Грци зваху *Φενετοι* назив ублажен македонским дијалектом постаде *Βενετοι*. Ослањајући се ваљда на овај грчки изговор, словенски преци Венецијанаца мислили су, да они произлазе од једне финичанске колоније, коју је послао Кадмос, да цивилизира варварску Илирију.

Истина овдје има само у толико, што се да предпоставити, како се ово предање подударало са великим трговачким обртом, ког су водили финичански трговци са Венетима, и што је ископано много финичанских новца дуж Балтичког мора код Словена, и то на толикој удаљености од Тира и Картегене. Еустац и Стеван византиски цитирали су заиста неко старо предање, пишући, како је Епидамно (грчки Епидауро), на далматинским обалама, подигао један од синова Кадмових, звани *Πλυριος*, од ког су се Илири и прозвали. Други доводе име Илир од Илус-а Еркулес-овог сина и Дејанире ћерке Центаура или Мелите ћерке краља Феачког (аутоктона острва Крфа). Ако ће се вјеровати бајкама, Еркулес, геније пеласгских колонија, дао је своме сину Илус-у Епирске планине, те је он тамо основао династију и био отац јелинских и илирских народа; — те би по томе они били чеда једне колијевке т. ј. поријеклом пеласгијске гране. Ова етимологија о Илирском имену, која изгледа сасвим самовољна, врло мало значи, јер нема никакве везе са народним именом становника Илирије, Венета или Венета. На жалост, о имену Венета, које се пише и Виниди, Словисте нису до сада ништа утврдиле. Већина хтјела би да ово име у словенском језику нема никаквог корјена, те за то, да је ово име страном Словенима, име освајача, име профано као и Илир.

О овом ја имам своје мишљење и стављам га на оцјену Словистима. Корјен имена Венете, мени се чини да је *вед* или вид, ријеч која се по пољски управ изговара *венде*. Ово мијењање *a* и *e* у *en*, често у пољском језику, као н. пр. *sventi* за *sviati*, па и у имену *Sventipluk*. Односно ријечи *вид* или *вед* она је између најстаријих словенских ријечи; од *vid* канда је и латинска *videre*, *видјети*, јер међу старим Илирима *Вид* или *Вед* бјеше Бог свјетлости — Бијели Бог. Мложина српских ријечи долази од овог корјена, као: *вед-*

нути, ведрити, видан, заповиједа, испо-виједа. И данас вендијанци светкују св. Вида (S. Vito), ког стављају изнад Апостола, и на свима њиховим брдима има црквица посвећених овоме свецу, који је проблематичког поријекла.

Биће дакле могуће, по обичају старих народа, да су се Венди назвали именом свога првог божанства. По тој претпоставци, Венди, значило би обожаоци Вида или свјетлости, биједи народ; па зар не налазимо да и најратоборнија племена, као оно које је највише владало у Илирији, да се и данас зове Албанез, или бијели народ?

Знам добро шта ће ми се противно ставити на ово оријенталисте.

У предјелима с ове стране Ганга има ријека Винда или Венда и Mons-vindius Толомејов које зову Вилсон и Клапрот Виндаија. По њима V-V у свима ријечима није него познији дометак. За то, Венди или Вендес нису друго до индијске колоније. По томе прото-Словени излазе непосредно из Азије т. ј. из Индуса; што још боље утврђује тијесну заједницу индоевропских племена. Полазећи са друге основе, многи археолози, нарочито Халинг, у имену Венда не виде до опште име, које је означавало, без изузетка раса, све приморске народе. Они коријен ријечи Венде налазе у санскритском *унд*, латински *унда*, фински *вена* — вода; или још боље од ријечи *веди* којом африски пјесници означаваху водни елемент, и тако би Венеди имали име од тога, што су били људи на води, морепловци, а то нас опомиње и на титулац Краља мора, коју су Скандиновци сами себи давали, и на ону Пелазга коју су носили први Грци. Заиста Пелазги и Скандиновци били су два народа са којима су први Венеди и имали највише сличности.

Ма коју од ових претпоставака читаоц хтио примити, ја закључујем, да су најстарији аутоктони Словена били Венди, и да између многих и разних познатих

народа под овим општим именом, онај ког историја прије свих других спомиње јест народ Венда на обалама Јадранског мора, откуд природно излази, да је овај народ извор, полазна тачка Вендске или цијеле Словенске расе.

Знам да ми је у овој тачци противник Шафарик са руским археолозима, који траже у Пољској, у Русији, на Лаби, Висли и Дону, једном ријечју, између Карпота и Балтика, словенску колијевку. Међутим, присуство Словена, прије Христа, у илирским покрајинама и на Дунаву, тврде нам безброј имена мјеста, ријека и планина, која очевидно носе на себи словенско обиљежје. Могли би навести много стародревних градова, као: Билазора, Калибе, Будва, Бора, Осеријатес, Лабуча, Водас, Ведрјана који немају јасног значења до у словенском језику. Једна знатна варош у Македонији зове се *Србица*. У Толомеју Сербинум име је једног града у Панонији, који се у Пецнтигера табли зове *Servitium*. На овој истој табли, једна насебина Сармата Лимигантеса означена је именом Борсовија, и то у оном дијелу Угарске који се сада зове Банат, и гдје је једној ријечи и данас име Брзава. Ово пошљедње име носи и данас небројено потока и села у Словачкој, Ческој и Русији. Географ Гвидо Рабенски, преписујућ старе римске артије, вели, да кроз Панонију тече ријека *Bustricio*, словенски Бистрица, нагла, назив који је скоро синоним Брзаве.

Најпошље, као закључни одговор нашим научњацима методистима, који на силу бога хоће да пронађу Целте у првим Венецијанским Венетима, додаћемо Полибијев ауторитет, који је нарочито разликовао двије расе, на Јадранском мору и то: побједиоце и побјеђене.

„Венети“, аутоктони су ових предјела... он вели, разликују се од Гала језиком. Побјеђени аутоктони у Илирији не говорећ *Галским језиком* а још мање латинским или грчким, којој су човјечан-

ској раси могли припадати ако не Словенској?

У оскудици формалних доказа стародревних аутора, најстарији словенски летописац, поштовани Кијевски Нестор, позитивно нам представља приј конци XI. вијека Русе поријеклом из Илирије, одкуд су потиснути на свјевер и пребачени преко Карпата од побједилаца Влаха или Латина и од Целта. У самом почетку свог Летописа, Нестор, набрајајући по систему Цедрена све свјетске народности додаје као тумачење ријечи Илирик ријеч Словени, да би показао, како се то односи на Словене, најстарије становнике Илирика; а због још бољег објашњења, Нестор на другом мјесту вели: „од седамдесет народа који проистичу од Јефета,

један се звао Илирик, значи Словенин. Он је дуго заузимао на Дунаву предјеле које данас зову Бугарска и Угарска, одкуд се Словени распростријеше по цијелој земљи, узимајући разне називе, по предјелима гдје су становали“.

Узео сам религијозно за полазну тачку цијеле словенске археологије овај пасаж из Нестора. На основу овог текста, у даљим главама, почећу доказивати поријекло и род четири словенске народности: илиро-Српске, Ческе, Пољске и Руске. Али је нужно прије свега приказати у првој свјетлости тамно и чудно доба Галске инвазије и њеног господства код Словена.

Le Monde Slave

Мар. Мар.

Л И С М А

У Берлину, 15. (27.) фебруара 1899.

У пошљедње вријеме доста се изобилује разноврсним јубилејима старих и старијих генерација — Лилиенкрон, Беклин, Менцел, Толстој, Ибзен — или прославама на недавно преминуле — К. Ф. Мајер, Ф. Т. Фонтане, — па нас као и нехотице навлачи да бацимо погледе на Лијену Књижевност од почетка овога столећа, па до наших дана. Али, остављајући да о томе проговорим у којем другом и дужем писму, рад бих да споменем два чувена њемачка пјесника и романијера, Вилхелма Јордана и Фридриха Шпилхагена, који ту скоро јубиловаше, и да кажем двије-три о неким најновијим појавама код Нијемаца.

Wilhelm Jordan славио је 8 фебруара по н. свој осамдесетгодишњи рођендан; родио се пошље „Völkerfrühling-a,“ када је угледао свијета и Рихард Вагнер, његов оглашени непријатељ. Завичај му је онај, који и његовог недавно омрзнутог про-

тивника Судермана, родно мјесто Инстербург. Студирао је најприје теологију, па ову напусти, замијенив је природним наукама и философијом. Промовиран је у Кенигсбергу и сматра се као присталица Хегелов.

Оне научно-атеистичке, оптимистичко-револуционарне мисли, које овладаше у цијелој Европи послвије Јулске Револуције, нашле су биле топлог пријема и код превртљивог ђака теологије. „Звоно и топ“, објављене 1841., и „Земаљске фантазије“ 1842., пјесме су политичке тенденције и прилично бурне садржине, што и би узрок те он за неко вријеме промијени Берлин Лајпцигом, гдје је издао шест свезака популарно-научничког часописа „Мисаони свијет,“ у којем је изнио своја природњачко-научничка гледишта о свијету.

Али, његово прво и највеће пјесничко дјело јесте „Демург“, плод несретних доживљаја 1848.-9. год. „Мистериум“ био би појмљивији натпис овој великој философској пјесми са мало радње, која на

понеким мјестима доста јако звони на Гетеовог Фауста и на-њ се наслања. Истицање старине у новом добу, дубоки оптимизам, а уз то још дражи живота, патња и злоба, садржина је овога дјела. Радња је двојака, као и код Фауста: земаљско-савремена и козмичко-метафизичка. Што је главно, ово дјело карактерише Јордана као пјесника еволуције, чији је представник научник Дарвин, тим више, што је он „Демурга“ писао прије но што је Дарвин објавио своје дјело О Постанку Фела. Јордан је, дакле, дарвиниста прије Дарвина; он је научничко знање одјенуо изнио у пјесничком руху.

Друго одлично пјесничко дјело његово јесу „Нибелиунге“, за које каже др. Алекс. Тиле у својој књизи „Од Дарвина до Ницеце“, да ће мати, препоручивши овај еп својој дјечи, знати за цијело, да ће и унуци њезини уживати у љепоти истога дјела.

Јордан је писао и разна теоријска литерарна дјела, преводио је Шекспирове и Софоклове драме, писао је и сам драме, али без трајне вриједности. Али, што није постигао у драми, успео је поред пјесништва у романима. „Себалд“ и „Двије колијевке“ јединствена су и прва бисер-дјела у њемачкој књижевности. Радња је у овим романима обична, али „дах нај-љепшег хуманитета лебди над простом радњом“, каже један критичар о овим дјелима. —

Friedrich Spielhagen славио је 24. фебр. по н. свој седамдесети рођендан. Тога дана била је свечана представа у част његову у Краљ. Позоришту. Давао се његов комад „Љубав за љубав“, о којем лијепо каже један рецензент те вечери, дотичући се уједно и осталих драмских радова овога писца: „кад би се погледало само на драмске творевине слављеникове, онда мучно да би он провео тако бурно свој седамдесетгодишњи рођендан.“ Шпилхаген је доста покушавао с позоришним комадима, али увијек без успјеха. „Ханс

и Грете“ и „Љубав за љубав“, који се могу назвати његовим најбољим драмама, само дају један доказ више, да су закони епског стварања сасвим далеко од закона драмског стварања, и да је велика ријеткост, да један пјесник влада потпуно и једним и другим.

Ну изгубивши у драми, Шпилхагена је узнијела и овјековјечила му име новела, роман и пјесма. „Clara Vere“, „Die Dünne“ а нарочито први и велики роман „Problematische Naturen“, обезбједише му одлично мјесто у историји њемачке књижевности. Узвишено осјећање о животу, који је препун разноврсности и разноликости, дивно се истиче у идилским новелама његовим, а „Проблематичне природе“, „Чекић и наковањ“, „Поплава“ и др. представљају нам човјека, који је много доживио, видио и размислио, па нам догађаје стечене искуством износи осјећањем у дивотном облику.

До душе, Шпилхаген је за четири деценија свога литерарног стварања написао и такве ствари, које једва могу да створе утисак и за вријеме читања. Такви су „Angela“, у којем роману пјесник износи себе без укуса, „Suzi“, „Das Sonntagskind“ и још неки други. Али кад се баци поглед на цјелокупни рад, онда ово ишчезава.

Шпилхаген није таленат, који се на један мах распламтио. У његовим дјелима лежи сума искустава у животу и пуноћи духовног разумијевања. Његова су дјела доживљаји једне богате пјесничке даровитости и у исто вријеме једног мудро одмјереног студирања закона поетског стварања, које је он у књизи „Прилошцима теорији и техници романа“, изашлој 1883. год., покушао и да изнесе и опише. С тога понека његова дјела могу важити не само као производи јако обдарене пјесничке природе, но као и стилски прегледи своје врсте, у колико се то тиче грађења радње и расправљања грађе.

Толико о овој двојници јубилара, а сад да кажем неколико ријечи о најновијој драми „Без завичаја“ (Heimathlosen), коју је написао Макс Халбе, ваљани ученик Судерманов. —

Као год што су, у опште, најновије драме у њемачкој књижевности без богзна какве садржине, тако се исто одликују и „Heimathlosen“ Халбеа. У круг великоварошких беспосличара улетило је дјевојче провинцијалче. На једној је страни мати, у предрасудама зарасла, и крути младожења чиновничког реда, на другој мамна и варљива слобода, охоли завођач. Разумије се, занесена швигарица остаје у оном кругу, који за њу није. У власти тиранског љубавника она пропада, а он своју жртву мало за тим одгура од себе. Све се то развлачи сасвим обично до пошљедњег чина: лијеп је приказ кад завођач прекида са лакоумном женском. И шта је напошљетку: маскен-бал, све зло дјело излази на видик у потпуној грозovitости свога егоизма. И тад има посла и нож и смрт и — завјеса пада.

То је нешто свакодневно, обично, што се износи на позорницу. Али је комад пун ефекта и назире се темпераменат, поетско осјећање, које писца издиже изнад осталих ковача. Он умије да описује неком особитом дражи и милином идеје, у којима ликује младалачка љубав и чежња; а кад ово доводи у драму, онда његова даровитост достиже врхунац: час је у овим приликама изврсан лиричар, а час се лађа позоришног ефекта, који му успјех потпуно осигурава.

Како се, чини, има изгледа, да ће млади Макс Халбе брзо ступити у триумвират свога учитеља Судермана, Хауптмана и Фулде.

Рекох о триумвирату Судермана, Хауптмана и Фулде, па је ево згодно да наведем и шта каже „Journal des Débats“ о овоме пошљедњем. Критичар у овоме чувеном француском листу, који од неког времена особито прати појаве у њемачкој књи-

жевности, пише одмах послвије представљаног Фулдиног „Herostat“ — а у Хамбургу и Франкфурту овако о пјеснику: „Лудвику Фулди тек је 35 година; у буквалном смислу ријечи он је, дакле, млад човјек; у другом, пак, смислу он то није. Између „Кристијана Линтера“ (1832.) и његове најновије трагедије „Херострата“, он је написао много дјела, нарочито позоришна; има му се захвалити на преводима главних дјела Молијерових и на преводу „Cyrano de Bergerac“. Његова разноврсна дјела била су и разноврсне судбе. Прије неколико година многи су људи на Фулду полагали и мислили су, да ће он са Судерманом и Хауптманом образовати неку врсту триумвирата; писац „Херострата“, чини се, бар за сада овим дјелом, да није способан за какву драмску револуцију. Без талента није; у стиху добро влада, а досадашњи његови преводи показују разумијевање у послу. Али како Фулди намјерава да пође „модерним путем, што показује његова најновија трагедија, то се може рећи да најмање оправдава надање.

Тако „Journal des Débats“ о Фулди, али му Нијемци не кваре лаворов вијенац.

Писмо би сад требало да се сврши, али: *artem non odit nisi ignarus*. Чувени умјетници резарства: проф. Брит и проф. Карло Бегас из Касела довршили су скоро групе мермерних статуа и биста, које ће бити поред осталих постављене у Побједној Алеји у парку Тиргартену. Проф. Бегас изрезао је статуу маркграфа *Ota IV. са стријелом* (1267. 1308.), који је надимак добио отуда, што је у глави годину дана носио уломак врха једне стријеле, која га је погодила 1280. год. код Штрасбурга. Овај је маркграф познат и као пјесник *Minnesänger*, те је отуда на његовом постољу изрезана и лира, окићена растовим лишћем. Проф. Брит израдио је статуу маркграфа *Oto V. Лијени* или *Бубулчави*. Умјетник је овога представио у држању

млитава, лијена, а тако исто одаје и карактер и глава, на којој је кацига од иловаче. Обје ове статуе, као и остале бисте, права су умјетничка ремек-дјела, тако да се чини при дужем сматрању, као да хладни мермер добија духа и живота.

Ђорђе Миловановић.

Београд, фебруара 1899.

Драги Јово,

Како пријатно звони твоја порука! „Одлучено је да *Зора*, с времена на време, из разних српских центара саопштава вести о књижевној, просветној и уметничкој ситуацији“. — То живо интересовање лепе и врло укусне *Зоре* симпатичан је знак, и ја га поздрављам. Али одмах напомињем, да је писање таквих, како изгледа културних писама, данас, из ове средине, један мучан посао, јер се морају саопштавати ствари, које би требало прећуткивати. У толико је данас теже писати о напретку каквом књижевности ил' позоришта, новинарства ил' науке, јер све то иде и развија се са социјалним и политичким приликама, а ти баш изриком тражиш да се пише, не дирајући у политичко стање. (Овдје испуштамо једну дужу алинеју, у којој се стагнација умјетности и књижевности наше, о којој је ријеч у овом писму, приписује данашњим приликама наше браће у Србији. Ми молимо писца да нам то извини, а сваког другог да у таквим случајевима има у обзир програм и тежњу овог листа, која му налаже крајњу пасивност према критици тих одношаја. Уредн. *Зоре*).

Ко прати наше књижевне и просветне прилике, ко проучава нарави у друштву и животу, стаје пред фактом, који поражавља својом бесмислености: у књижевности, у позориште увлачи се гадна биљка — котерија. Она је одјек других прилика. И што је данас застој на пољима књижевности у уметности, ... Узмимо за овај мах позориште. То и то

место је за тог и тог — али он ни најмање није за то место. Дакле лична протекција, која сваку врсту рада деградира. И позориште се данас налази у тако жалосном стању, да се, крај све добре воље, о њему ништа добро не може рећи. Ја напуштам мисао да кудим, али стање, у коме се данас та наша установа налази, изазива жаљење. Основна погрешка је што управа не сматра позориште као школу, ил' арену за развој једне врсте књижевности, него као дућан, у ком се излажу еспапи за блазиране младиће. Изгледа да од позоришта праве моду као са женским шеширима и мантилима. Пре неки дан давала се *Корњача*. Преиспољна глупост, ама је из Париза. И то је укуса самога драматурга. И сад, шта вреди говорити о поквареном укусу гледалаца, кад је развраћан укуса, или га никако и немају они, који том установом рукују!

На београдској позорници господари француски комад. Није то драма, није комедија, није шаљива игра, него, просто, лудорија, салбадерија. Позориште личи на какво паланачко француско летње позориште. Питате где је српска, где је народна драма? Да није било повике од стране новина, српска би се драма са свим иселила из београдске позорнице и лутала би по Србији са путничким позоришним дружинама. Благодарени томе, управа је, у последње време, почела брисати прашину са *Максима Црнојевића* и *Избирачице* и пушта *Сеобу Србаља*, као и заборављене старе српске драмске писце.

Због досадашњег очитог занемаривања српске драме, чиме је позоришна управа деградирала улогу јединог српског народног позоришта у Београду, које је још и субвенционирано, потекоше у повременој београдској штампи оштре осуде на рад управин. Ти напади, како изгледа, позоришту нису наудили, колико самој управи. Ударци критичара, често пута врло замашни (нарочито *Spectatora* у „Звезди“) извесно нагонише управу на корек-

тнје појимање позива и смера Кр. срп. нар. позоришта.

Из гомиле непријатних ствари, ја извлачим ову једну једину утешну новост и хитам да је саопштим. Наравно, још се довољно не види какав ће обрт наступити после овога увођења. Ваља напоменути ово: наши писци не одају се писању драме; с тога је од свију врста књижевнога пословања највише занемарена драма, историска, народна и друштвена. Више је прстију на једној руци, но што је добрих драмских писаца српских. Ја се усуђујем на овом месту тврдити да један део одговорности за то носи и наше народно позориште, које, не тежећи толико да ствара и развија књижевни укус код својих гледалаца и пажњу за српску драму, колико да извесне редове упозна са француским новитетима, просто брише из репертоара комаде са српским именима или их даје тек за нужду и при нарочитим свечаним приликама. Несумњиво је да ће по тада српска драма стати на темељитије земљиште. И ми данас идемо у сусрет једном преображају, који ће неоспорно бити од замашне важности по доцнији развитак српске драмске књижевности. Позориште, као просветна установа у ширем значењу речи, извлачећи из праšине заборава старе српске драме, пружаће довољно прилике новом нараштају да се поступно упознаје са старим српским пис-

цима и да се учи поштовати их; а данас је доста велики број таквих гледалаца који се путем позоришних представа у неколико школују и васпитавају. То је једна корист, коју би позориште с успехом постизало. На тај начин би оно чинило доста видно услугу народном образовању, које је сваким даном све савршеније и боље. Друга — а та би свакако била и далеко већа — корист је у томе, што ће се многи писци окренути позоришту и што ће се корисно утицати на живљи рад на драмској књижевности. Поред усамљенога Цветића јавиће се безусловно и који даровити новајлија. Треба се само сетити како су до сад пролазили српски драмски писци и како су са мало изгледа на трајан успех и искрен пријам излазили пред свет. Сад се већ отвара перспектива лепше будућности: они зачмали таленти, којих је и онако мало да би их могли на прсте избројати, пробудиће се, живахнуће већом вољом и оданошћу послу, не страхујући да ће их позоришна управа и критика отерати са свога прага, а новим раденицима, који наступају, поступно ће отворати све шире и шире поприште, где ће моћи испољавати своје таленте.

За ову прилику нарочито је прикладан стих неумрлога Бранка:

„Боље своје, ма и ђаволасто,
„Него туђе сакато и кљасто“.

У другом писму биће речи о књижевности. Поздравље, твој М.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Јубиларна књига: Приморска обличја, нове приче С. Матавуља. Издање српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића у Новом Саду 1899. Цена 60 новчића или 1.20 динар.

Симо Матавуљ је књижевник првог ранга међу многобројним приповједачима данашњег књижевног покрета у Србији. Лани је славио двадесетпетогодишњицу свога књижевног рада и ова *Приморска*

обличја су му спомен књига јубиларног му светковања. За двадесет и пет година написао је Матавуљ доста. Прва књига његових приповједака изашла је у Новом Саду 1888 године под насловом: *Из Црне Горе и Приморја*, а одмах до године под истим насловом изишла је на Цетињу друга књига. Матица Хрватска у Загребу цијенећи приповједачки таленат Матавуљев издала је у 1890 години његове приче *Из приморског живота*. Српска Краљевска

Академија у Биограду наградила је и заједно са Лазаревићевом причом „Он све зна“ издала Матавуљеву причу *Ново Оружје*. Осим ове приче награђена је његова прича *Ускок* из фонда Илије Коларца. Године 1891 изишле су у Биограду приче: *Са Јадрана* и *Из Биоградског живота* а 1893 у Књижевној Задрузи *Бакоња бра Брне* и 1897 његова драма *Завјет*. Осим ових прича изишла је у Биограду 1894 године *Вилина књига*, а у Мостару 1893 године *Из разних крајева*. Сем тога има још врло много разбацаних прича по разним часописима, фељтонима политичких листова и календарима.

То је рад једног књижевног трудбеника за двадесет и пет година живота на трновитој стази књижевних прилика и неприлика. И после свеју наведених разноврсних му радова, Матавуљ се поново сјећа свога приморја и као јубиларну књигу даје нам једну изврсну збирку вјерно оцртаних фотографија са насловом: *Приморска обличја*.

Симо Матавуљ је први међу представницима реалистичне струје приповједачке књижевности. Осим његовог богоданог талента и пуне начитаности најљепших продуката свјетске литературе он је, као мало који српски књижевник сретан, што је упознао све скоро крајеве, гдје живи народ једног племена и једног језика, и тако упознао разне особине народне, које се под једним сунцем, ал под разноврсном му свјетлошћу гријале, особине, које су као карактеристична црта урођене том народу, ал под разним околностима живота разне се и развијале. Рођен Далматинац (у Шибенику) гдје је изучио школе и прве утиске примио, толико је својим посматралачким оком прозрео у душу своје околице, да нам је и могао дати управо отиске истинског живота ретуширане умјетничком финоћом свог књижевног талента. И ако су неки његови радови по својој опсежности саме радње и идеје јачи од ових приморских обличја, ово су зато — за мене — Мопасански приказани и уоквирени акварели питомог поднебља и јужњачке живахности. Као што је у животу одмјерен и сталожен, тако су му већином и дјела реалном трезвеношћу прожмана у границама објективног схваћања и естетске форме. Он није филистар који гледа да прикрије слабости данашње конвенционалне сабласти, али није ни раскалашни

аматер *fin de siècle*-а. Његова снага управо и лежи у пуном схваћању живота онако реалног, као што нам се приказује, а не онако, за каквог га толико њих натуралиста мисле да јесте. И ако је тешко наићи на лептира, који би у борби живота сачувао пепељак на својим осјетљивим крилима, али није ни ђаво онако црн, као што би се хтјело да га прикажу. То своје гледиште приказао нам је писац — можда и не с намјером — у првој својој слици *Приморских Обличја*, у „Јаку и Иванци“. Он нам износи Иванку у пуном њеном посрнулом неглижеу, али нам уједно приноси руку и меће на груди њене, кад јој срце истински и пуним осјећаја непокварености, простодушно откуцава. Он чак и својим рефлексијама признаје то, кад нам описује приморског примитивног рибара са оним грубим и немилосрдним схватањем свакидањег морала. Тај Никић, окорјели мргуд према неваљалој Иванци, кад је гледа знојаву од веслања и осјећа зимогрозни дах вјетра да би је могао смоздити, он инстинктивно скида гуњ и њу штити.

„Тада видјех приказ, који нећу никад заборавити, који ће ми увијек напомињати, да у свакој бештији људској има нечега и анђелскога! Никић, такође ознојан, огрну Иванку својим гуњем, па се потули, да се склони од струје. Он је то учинио, као што би учинио ма какву другу најобичнију ствар, не очекујући ни захвална погледа, који му она и управи, поцрвенивши“.

У свакој бештији људској има нечега анђеоскога! Ето тако и са тог становишта Матавуљ скреће на сваку страну дурбин свога књижевног разматрања. То је његов програм, то је његова природа приповједачке радности. Није погрешка описати човјека и по инстинкту и по спољашњим изјавама његовог унутрашњег нагона, али би то била свакако грдна једна погрешка, кад аутор не би познавао у свој делатности његовој такав инстинкт, па само једнострану му особину изнио. Мора бити истински *све* изнешено. У овим сликама показао је Матавуљ, да он не фотографише механички типове и слике, како се оне са својом спољашношћу само натурују, него како се оне комплетно, и физички и душевно, заиста приказују. Читав низ ових обличја потврда је овој мојој изјави схваћања његове приповједачке ка-

ријере. Колико год је његових већих радова задобило и критику и књижевну публику, у толико су му ови радови, по својој скромној форми, дали право, да може испунити доцније оправдане наде, за којима теже толики књижевни кругови, измишљавајући себи Мопасана. Французи су га створили и плачу за њиме, Руси га у Чехову виде скоро персонифицирана, Нијемци чезну и пишу есеје и критике на писце, тражећи сличности, а ми гледамо у Матавуљу књижевника, који би за нашу скромну литературу могао бити велики — Мопасан. Нећу казати да су ми за ову тврдњу дали повода његови сви пређашњи радови, али ова јубиларна књига толико улива респекта за претензије финог стила и прегнатне љепоте, да је тешко пропустити прилику, и не наздравити пуном чашом истинске искренности једном отменом приповједачу.

Ради боље карактеристике, да наведем једну сличност стила и љепоте пишчеве, која подсјећа на Мопасана:

„Мјесец бјеше грануо, голем пун мјесец, према чијој се свјетлости гола су-

морна брда над градом, град и замагљени зреник, приказиваху као да су иза какве копрене, у великој даљини. На узрујаној површини воденој твораху се сребрнасте дугачке бразде, тамни колуту, брјешчићи и увале а свему се томе мијењају боје сваког тренутка. Све троје посматрасмо ћутке. На звонари стоне цркве поче избијати часовник. Све троје бројасмо шапатом откуцаје, премда смо тачно знали, које је доба.“

Обличја ова преливена су још неким миром идилског расположења и хумором који по кадкад неосјетно пређе у сатиру. Осим тога има у овим цртама нечег што нас потсјећа на Лазаревића. Нека упоређења и фигуре тако су згодне да их се човјек, заборавивши и на саму књигу, дуго сјећа.

У овој збирци има селама слика: Јако и Иванка, Ускрс Пилипа Врлете, Бошков пост, Пијеро и Дзандза, Људи и прилике у Гулину, Др. Паоло и Догађаји у Сеоцу.

То је један низ, једна серија вјерних слика шареног и топлог приморја, оцртан кичицом једног — Симе Матавуља.

Ignotus

ПРЕГЛЕД ЛИСТОВА

Бранково Коло, донијело је у 6, 7 и 8 броју наставак Кнеза Градоја од Орлова града од Чеде Мијаговића, а од нових прича: На дежурству из свог дневника Таса Ј. Миленковић; У Комисији, „Власт све може“ од Драгомира Брзака. И ово је једна красна слика из биљешника даровитог овог приповједача. Интимност овог топлог причања а и хумористични тон даје нарочите дражи овим ретцима; Свет. М. Марић написао је по народном причању Материну Клетву. Ова поетична тема дала би се врло лијепо пренијети у стихове. Од стручних чланака наставља са историјска расправа проф. Милутина Јакшића: О Арсенију IV. Јовановићу Шакабенти; Душан Котур превео је са чешког један лијеп чланак: Српска и Старо-Грчка Музика од Л. Куба, а Марко Цар говори о Споменику Владике Рада по пројекту младог и вјештог моделатора Анастаса Боцарића. Од пјесама штампане су: Старац и Ноћу од Милете Јакшића, Птичице мила од Јеле, У споменицу Б* од Јелене и Туђинка од Боже С. Николајевића. Исти сиче ове Туђинке испјевао је пуним пјесничким жаром покојни Милорад П. Шапчанин у својој најљепшој пјесми: Под Липама. Има приказ Српске Књи-

жевне Задруге за 1898 годину прештампан из „Просветног Гласника“. *Бранково Коло* могло би чешће донијети из појединих листова знатније радове, и то било из политичких, који нијесу ни приступачни у све крајеве, било из других, који иначе не доспјевају у шири круг читалаца. — Драгутин С. Милутиновић доноси коментар Ползи фрајкорства из Србијанке Симе Милутиновића-Сарајлије. Међу књижевним приказима и опет се погрјева Старинско труње грчко и латинско у пјесмама В. Ј. Илијћа, одговор Луке Зиме. Сиромас господин Марковић! Он није крив што је приморан да из колегијалности штампа оваке ствари, али су свакако криви они људи, који се користе туђом добротом, да измуче и изгњаве толике читаоце овог ваљаног часописа.

Босанска Вила, изишла су до сада два броја за ову годину. Од оригиналних прича штампане су: Нијесам крива... од Милоша Цветића и Бјелка од Љубице, приповијетчица из старих дана. Од пријевода штампана је лијепа приповијетка Алфонса Додеа: Опсада Берлина у пријеводу Душана Божића. Од чланака је изишао са сликом: Инокентије архиепископ Биоградски и митропо-

лит Србије, од уредништва. Пјесамa има много. Од њих се нарочито истичу: Ја љубави иштем, ја љубави тражим од Јакова Р. Шантића и Понор од Алексе Шантића. Млади почетник Јаков Р. Шантић показује оригинални дух и ванредан полет своје маште. Дикција му је снажна и потсјећа на Ђуру Јакшића, а облик потпуно слободан. Остали садржај листа попуњен је народним умотворинама, оцјенама, књижевним и културним биљешкама.

Нова Искра, доноси у своја два фебруарска броја свршетак чланка Стојан Новаковић од професора Момчила Иванића. Од оригиналних прича штампане су двије омање ствари: Сиромас од Лазара Димитријевића и Из даљине од Тасе Ј. Миленковића. И онај први *paysage intime* и овај одломак из Тасиног дневника нијесу чисте умјетничке приче, али су угодна лектира. Од пријевода штампана је руска прича М. Јермолина: Последња илузија и једна пољска Адама Шимањског: Столар Коваљски у пријеводу Лазара Кнежевића. Од оригиналних пјесама заступљени су: Цветко, Божидар Черовић, Милорад М. Петровић и Јела. Од стране појесије су у врло лијепом пријеводу штампане пјесме: *Fatalità* — Судбина од славне талијанске пјесникиње Аде Негри, а у пријеводу познатог специјалисте у пријеводима Драгише Станојевића, и Петефијева: Пастирева фрула у пријеводу Бор. Ј. Ценића. Писма су: из Штутгарта од Ј. Адамовића, које говори о Судермановој драмској пјесми у 5 чинова: *Die drei Reihfeder* и из Беча од Гер. П. Ивезића, које говори о сликарској изложби у Дому Умјетности. Важно је споменути чланке од М. Р. Веснића: На Хамлетовом Гробу, из путничких биљешака и од Павла Поповића: Српски Комади у К. С. Народном Позоришту. — Имали би нарочито примјетити Новој Искри да се чува силних наставака, који никако немају смисла а и читаоце одвраћају од читања појединих раскомаданих састава.

Портрети: Митрополит Дионисије, Константин Григоријевић Данил и Ада Негри. Умјетничке слике: *En face*, вајао С. Роксантић, Слепац, сликао Бретењије, Мотив из Дубровачког Приморја, скица М. Мурата, Архангел Гаврило, сликао Данил и Чергарска кафана у Цариграду, сликао Стева Теодоровић. Остале слике су крајеви, ношња и друге пригодне прилике уз које се налази и текст ради бољег разјашњења.

Звезда, доноси у својим пошљедњим бројевима (бр. 14—25) од оригиналних прича подужу новелу: Жртва љубави од Kadeta; Хаџи Талина породица од Ст. Милијевића; За столом од Милорада М. Петровића и Идеалиста од Радоја Домановића, која ће се настављати. Међу овим лијепим радовима оригинална је особито фотографија из „Паланачке“ збирке Милорада М. Петровића, а Дома-

новићеви радови броје се данас међу најбоље. Стихова има доста, сем изузетака, већином сличних један другом, али већином лијепих и пуних тихе неке хармоније. Заступљени су: Влад. Станиславовић, † Коста Абрашевић, Сокољанин, Милорад М. Петровић, Љ. Н. С., Раја, Милутин, Милорад Ј. Митровић, Бор. Ј. Ценић, Доб. В. Бакић, Јован Дучић, Јаков Шантић и Рад. Кузмановић. Од пријевода је Виктор Иго: Пјесма о свечаности Нероновој у пријеводу Андрије Ивановића; Пушкин: Зимње вече и Сужник у пријеводу Војислава Ј. Илића и Гајбел: Оставте ме у пријеводу Т. Драге. Од преведених прича напоменућемо: *Gue de Mopassant*: Денис и Чика Монжилије (Велимир Ј. Рајић); Пиетари Пенвертина: Вештац (С. Д. Мијалковић); *Rudyard Kipling*: Други; А. Чехов: Смрт једнога чиновника (Ј. У.); Марсел Прево: Максим (Ј. Адамовић) и Густав Хекер: На Извору (Мил. Д. Д.) *Звезда* је отворила нову рубрику: Народно благо, у којој често доноси драгоцјено зрнење непресушног врела народног. Позоришна Хроника доноси редовно реферате из Српског Краљевског Позоришта од свог сталног сарадника: *Spectator*. Истина и трезвен поглед критичара нијесу никад на одмет напретку умјетности, ма како горко то пало. *Звезда* доноси лијепих биљешака и занимљивих ситуација.

Полицијски Гласник, доноси у пошљедња своја четир броја осим стручних чланака и расправа од оригиналних прича: Један покварен план, из записника Б. К. М. и Поп Санда хумореска из карташког живота од О. Ова хумореска је једна врло лијепа умјетничка цртица, која осим своје комичне појенте, има нарочито у неколико потеза вјерно оцртане прилике паланачког живота. Ова сличица потсјећа својим манирима описивања на причу Милорада М. Петровића у *Звезди*: За столом. А чини ми се да сам је и прије већ негдје читао. Од пријевода су већином приче криминална сардјаја: Убица Албертине Ренуфове, у пријеводу М. И. Станојевића; Лопови сиротиње Паула Линденберга; Тајна полиција, историјска скица од Вилхелма Гишнера; Признање од Пола Брила-а и знаменити роман Ф. М. Достојевског: Злочин и Казна у пријеводу Јефте Угричића. Једино је за жалење, што ћемо цјелину ове литерарне појаве морати дуго чекати, јер *Полицијски Гласник* излази тек једанпут недјељно, а то би ваљда таман требало да цио број испуни овим пријеводом, па да га за годину дана цијелог прикаже. *Полицијски Гласник* је врло лијепо уређен и топло га препоручујемо.

Женски Свет, доноси у свом 3 броју осим пјесама (пишу ли се пјесме, пишу...) на првом мјесту Моје успомене од С. С.; Братско писмо: О његовању порода од Родољуба и свршетак Помену Јелисавете Петровне Карцеве, који је чланак прештампан из „Гласа Црногорца“. Било

би врло умјесно да се по неке књижевне ствари прештампавају из политичких листова, да се управо отргну од брзе им смрти дневне штампе. Ово би нарочито могли они наши књижевни листови, који чешће излазе. — У овом броју има дописа и извјештаја о радњама добротворних задруга Српкиња и неколико лијепих афоризама, како људи о женама суде. Листак има причу Праштај, која ће се у идућем броју свршити. Остало су биљешке, које су већином од интереса за женски свијет.

Учитељ, педагошко-књижевни лист што излази у Биограду, донеси у својој шестој свесци лијепих расправа и чланака: Теоријски разлог за кажњавање од Р. Стојаковића; Ученичке екскурзије од Ј. Максимовића; Друштвеност и симпатије од Х. Спенсера, превео М. Павловић, професор; Из народне педагогије од Ст. М. М.; Педагошке идеје Ј. А. Коменског, превео Мих. М. Сретеновић; Окружни школски одбор од Благ. Радојковића. Од забаве штампана је прича Михајла Сретеновића: Добриловски учитељ. Има предавање Оласти од Крсте Јонића. За тим овећи реферат на Емпиричку психологију од дра Вилхелма Јерузалема, коју је превео професор Павле Љотић. Уредник је листу: Дим. Ј. Соколовић, а власник и издавач: Учитељско удружење.

Просвјетни Гласник, доноси у својој фебруарској свесци: Основне школе у Штокхолму, од Јована Милијевића, учитеља; Две лекције из практичке педагогије, од А. Станојевића; Школски надзор од П. М. Љотића. *Опјене и прикази*: Летопис Матице Српске, опширан реферат од Дач, Поуке моралне и грађанске, реферат од —ића; Споменак реферат од Жив.; Наставник, реферат од Ж. О. Д. *Ковчежић*: Школе у Бугарској, од Љ. Протића; Бројно стање ђака у београдским основним школама и наставници њихови, од Ј.; Прва седница школског одбора за град Београд, од К. Т. Анд.; Гласови о школама; Просветни записи и Нове књиге и листови; у овој рубрици донешен је исцрпан преглед свију новитета књижевних. *Просветни Гласник* излази као службени лист министарства просвјете и црквених послова, Краљевине Србије. Уредник му је: Ј. Миодраговић.

Vienac, излази у Загребу сваке недјеље једанпут, а од шестог броја уредник му је Јован Храниловић, познат својим радовима и српској читалачкој публици. Осим Србина Драгутина Илија, доноси пјесме најбољих хрватских представника појесије: Миховила Николића и Силвија Кранчевића. У шестом броју свршена је прича: Два Дринића од Вјенцеслава Новака, у којој је писац приказао једну неизвјештачену љубав два братска

народа. Персонафикација ове мисли у снажној и пристојној љубави према свему што је и српско и хрватско тим је zgodнија, што је писац узео тип из оне средине, која овој теми даје још понајзгоднијег материјала: граничар, Србин, умировљени официр. Осим ове приче заступљени су: Ксавер Шандор Балски: Причање старе артије и А. М. Сандучић: Гласовирачица. Познати хрватски приповједач Ксавер Шандор Балски (Љуба Бабић) прославио је ових дана петнаестогодишњицу свог књижевног рада, уз одушевљено саучешће књижевне интелигенције хрватске. Његова „сва књижевничка продукција одликује се особинама, нарочито елеганцијом, отмијеношћу и психолошком дубљином и занимљивошћу, бујношћу колорита и топлином осјећаја.“ Велик уплив руске литературе створио је у хрватској белетристици нарочиту једну генерацију приповједачке књижевности. Балски је првак хрватске приповједачке фаланге. У деветом броју видимо двије „Прозаиде“ Змајовине, а од пријевода износи Додеов роман: Ступ обитељи у пријеводу Ј. Крница. *Vienac* заступа редовно рубрику: Књижевност хрватска и српска и доноси оригиналне и преведене чланке умјетничке и књижевне природе.

Prosvjeta, илустровани лист за забаву, знаност и умјетност. Излази у Загребу двапут мјесечно. Ово је по илустрацијама и спољашњој техничкој изради најљепши хрватски часопис, урешен сликама свијетских умјетника. Хрватска умјетност врло је мало и оскудно заступљена. На првом мјесту мартовских свезака доноси: Оправу психолошку студију Јосипа Козарца, која ће се свршити у наредном броју. За тим долази роман из хрватске прошлости: Кроз море јада од Хигина Драгошића. Од пријевода доноси чувени Сјенкијевићев роман: *Quo vadis* у пријеводу др. Аугуста Харамбашића. Др. А. Радић наставља: Конавоске наздравце а Анте Петровић О „симболизму“. Има још чланака од дра. Љ. Бродског: Под Велебитом и Јанка Барлеа: Повјест жупе св. Ивана Крст. у Новој веси у Загребу. Осим тога има лијепих биљешака из свијетске књижевности. У рубрици Сваштице заиста смо наишли на „свашта“. Ту је једна овећа биљешка: Како је у Босни? Што „Вођњаци говоре сви хрватским језиком“, ни по јада, том ће се и паметан Хрват насмјехнути, али начин, стил и примитивност ове биљешке толико је оригинална, да би могла слободно ући у буквар основних школа. Изгледа као да је Босна негде у Бразилији, да нико о њој појма нема. Већ ако се под именом Фране Филиповића не крије какав Јапанац, па извјештава преко *Prosvjete* своју браћу Јапанце о земљи која се зове Босна, у којој има џамија „са уздигнутим мјестом, налик на торањ, које се зове *мунара*“. Аферим!

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Споменца о преносу праха Вука Стеф. Караџића из Беча у Биоград 1897, по одлуци Српске Краљевске Академије средио Андра Гавриловић, професор. Цијена 1.50 дин. У овој збирци описан је потанко чин самога преноса Вукових костију, рад око припреме и све што се односи на овај знаменит догађај, као: укази, говори, здравице, поздрави и пригодни чланци српске и стране журналистике. Опажамо, да се чланци из *Дела* и *Зоре* никако и не помињу у *Споменици*, док су из свих других листова прештампани у цјелости. Шта ли је, Боже, тиме хтио г. Гавриловић!

Пронаст Јаничара 3. јуна 1826. године. Написао Чеда Мијатовић. Издање Књижаре Среге Ј. Ђорђевића у Београду 1899. Цијена 70 пара или 35 нч.

Примили смо ову лијепу књигу г. Мијатовића која је без сумње писана с много више среће него познато његово лањско писмо у *Источнику*. О садржини ове књиге донијећемо у наредном броју. Замјерити нам је и овдје издању, техничкој изради књиге. Лијена хартија, слова, прилично лијеп и формат, али поред и претјеране китњавости, — издање није укусно. Не знамо одиста на коју се страну књижевност угледају наши издавачи. Осим Пахер-Кисићевих издања ми немамо ни једног издања онако укусних као у странаца. Једини овај издавач види како се књиге издају на страни. Препоручујемо свима српским листовима да биљеже свакој књизи њену спољашњу израду, не би ли се боље припазило на ту ствар. Жалосно је кад лијепи дјела српских писаца, изгледају као у ритамима и дрвоцима на столу гдје су књиге туђих литература. Ми ово рекосмо овом приликом и ако *Пронаст Јаничара* ако не дичи издањем, али и не постигује — Ми ћемо се на ову околност осврнути у нарочитом чланку.

Граматика пољског језика од Радована Кошутића, доцента Велике Школе у Биограду. *Vienac* симпатично пропраћа и препоручује ово издање.

Српске народне приповијетке, покојног Анастасија Николића, као један дио цјелокупних му дјела дат је у штампу. Књига ће имати 16 штампаних табака, а цијена јој је 1 фор. или 2 динара.

Изашла је из штампе књига **Вићеш трговац** написао *Joseph Chailley-Bert*, превео с француског В. Т. С. Књигу је издала трговина Маричића и Јанковића. Велика је 17 табака на финој хартији са илустрацијама. Штампарија Павловића и Стојановића. Цијена јој је 2 дин. и може се добити код издавача.

Зајмодавци зваће се роман из друштвеног живота, кога је отпочео да ради познати српски приповједач *Милован Ђ. Глишић*.

Ново издање Пушкинових дјела приређује Петроградска Академија Наука, у славу pjesникове стогодишњице. Редакција је Л. Н. Мајкова.

Српски Гласник недељни лист за просвјету и друге народне потребе, почео је да излази у Пакрацу под уредништвом Јов. Јанка Кнежевића. Цијена му је годишње 3 фор.

Изашао је из штампе **Забавник** Српске Књижевне Задруге, свеска 6 са овом садржином: 1. *Обломов*, роман у четири дијела, написао И. А. Гончаров превео Милован Ђ. Глишић. 2. *Богородичина црква у Паризу*, написао Виктор Иго, превео Душан Ј. Ђокић. 3. *Три дјевојнице*, написао Пол Бурже, превео Јован М. Јовановић. — Уз ову свеску иду бесплатно тврде лијепе корице за „Обломов“ и „Приповетке“ за добротворе и осниваче задругине, у које ће им за незнатну цијену књиговесци укоричити ове двије, овом свеском довршене књиге. За „Богородичину цркву“ добиће тврде корице у априлу ове године, када се и то дјело доврши (у 8. свесци „Забавника“).

Књиге које се штампају у Српској Државној Штампарији у Биограду. У Државној Штампарији на раду су ове књиге: Српске Народне Пјесме Вука Стеф. Караџића, под уредништвом П. П. Ђорђевића; Српске Народне Пословице Вука Стеф. Караџића, под уредништвом Симе Н. Томића; Граматички и полемички списи Вука Стеф. Караџића, књ. III. св. III., под уредништвом Пера П. Ђорђевића; *Забавник* Српске Књижевне Задруге, под уредништвом Хенрика Лилера; *Путовање по Србији*, од Др. Драг. Мијушковића; *Историја Српскога устанка*, од Лазара Арсенијевића-Баталаке; *Сеоска учитељица*, роман Светолика П. Ранковића.

Хрватска

Sjene ljubavi зове се овећа прича младог и даровитог хрватског приповједача Јанка Лесковара, што је изишла у Забавној књијници Матице Хрватске за 1898 годину.

Tiburto i Žužalina iliti kažiprst providnosti *iliti* čudnovate posljedice tuge, *jako* žalosna romantična opera *destilirana* u jedan čin. Zagreb 1899. Tisak Dioničke tiskare 8° str. 26. — Ова нас ствар потсјећа на оно: Пишем пишем петнаест, да напишем петнаест, ако ли ми не вјерујеш а ти пиши сам!

❖ СТРАНА ❖

Њемачка

Serbische Volkslieder aus dem Königreiche Serbien, Fürstenthum Montenegro, Alt-Serbien, Macedonien, Dalmatien, Bosnien, Herzegovina und Süd Ungarn. Vorgetragen an den Concerten zu Berlin, Dresden und Leipzig im März 1899 von Belgrader Sangsverein. У овој књижици штампане су пјесме, које је биоградско пјевачко друштво пјевало у Берлину, Дражђанима и Липском. Опширнији допис очекујемо од нашег редовног дописника из Берлина.

Умјетност

МУЗИКА

Примили смо с благодарношћу на приказ:

1. **Збирка 200 српских игара и пјесама са текстом за 1 и 2 виолине приредио Ст. Ј. Николић.** Издање трговине код Глобуса. Београд. Цена 4 дин.

2. **Коло Тргов. Омладине и Сарајевка за клавира Ст. Ј. Ник.** Стаје 1.50 дин. Београд.

Родољубива Дворска Књижарница *Мите Стајића* послала нам је на приказ ова своја музичка издања:

1. **Збирка 6 турских потпурија за гласовир** Album de six potpourris turques pour piano. Цијена 1 фор. 25 новч. Садржај: 1. *Турска химна* Њ. В. Султана, 2. *Турски марш* Њ. В. Султан Абдул Хамида II. 3. *Низамски растанак* (турски марш), 4. *Успомене на Смирну* (валцер), 5. *Османлија марш*, 6. *Велики турски валцер*.

2. **Збирка 10 српских потпурија за гласовир**, Album de dix potpourris Serbes pour piano. Садржај је десет одабраних пјесама.

ПОЗОРИШТЕ

Векфилдски свештеник зове се драма, која се 4. окт. мј. давала у биоградском Народном Позоришту. Ова је драма израђена по роману Оливера

Голдсмита, који је изашао у Српској Књижевној Задрузи за 1898 годину, у преводу Др. Љуб. Неђића. Написали су је: Ежен Нис и Тисеран, а превео Милутин И. Стојановић.

Жена, драма у 3 чина написао Коста А. Делини, редитељ нишког позоришта „Синђелић“. Овај нови комад први пут је игран у Нишу. О књижевној вриједности ове драме није нам поближе познато.

Разно

Један лијеп предлог. Г. Вид Вулетић Вукасовић, српски књижевник и ваљани познавалац свог народа, предложио је предпрошле године у *Б. Вили* да сви сабирачи наших нар. умотворина траже и штампају све оне приче које се тичу *св. Саве*. Тај лијеп предлог прихваћен је, и *Б. Вила* изнијела је до сад један лијеп низ таквих прича. Затим је г. Миленко М. Вукићевић, професор из Биограда, предложио да се тако исто скупљају приче о *Старини Новаку*, и показало се одиста да је у народној причи *Старина Новак* много описиван. Ових дана опет г. В. В. Вукасовић у сарајев. *Источнику* позива да се сабирају такве приче о *Светој Неђељници*, и увјерава да је таквих прича у народу много, да су лијепе и да њихова садржина стоји у вези за најдаљом повјесницом Словена. Ово је, без сумње, тако исто лијеп предлог као и она два пређашња.

Чланак о Ђерђелез Алији, што је излазио у прва два броја *Зоре*, наставиће се у наредним бројевима.

ИЛИЈА И. ВУКИЋЕВИЋ

Биоград 4 Марта 1899

ПОРАЖЕНИ ОВОМ ЦРНОМ ВИЈЕШЋУ ЗА САДА САМО БИЉЕЖИМО У КЊИЖЕВНУ ЧИТУЉУ НАШИХ НАЈМИЛИХ ПРИЈАТЕЉА ЊЕГОВО ДРАГО И СВИЈЕТЛО ИМЕ.

САДРЖАЈ: Од Уредника: *Патриотизам у Књижевности*. — Пјесме: Драгутин Ј. Илић: *Својој нади*. — Алекса Шантић: *Нилфа*. — Милета Јакшић: *У ноћи*. — † Јефтан Р. Шантић: *Роб* (романса) — Јован Дучић: *Из посљедњих пјесама Лејли*. — Приповијетке: Свет. Ђоровић: *Богојављенска ноћ*, цртица из Мостара. — А. Чехов: *Биједи*, превео Веља Миросављевић. — Поука: John Lubbock: *Појесија*, превео Ј. М. Ј. — Сургиан Robert: *О пријесторијској словенској заједници под опћим именом Банда или Венета*, превео Мар. Мар. (свршетак). — Писма: *Из Берлина* од Ђорђа Миловановића. — *Из Београда* од М. — **Оцјене и прикази:** Јубиларна књига: *Приморска обмичја*, нове приче С. Матавуља, приказује Ignotus. — **Преглед листова.** — **Кроника:** *Књижевност*. — *Умјетност*. — *Разно*. — *Читула*.

Преплату *Зоре* прима њена Администрација, затим Издавачка Књижарница Пахер и Кисића у Мостару, Дворска Књижарница *Мите Стајића* у Биограду и сви њени појереници. — Рукописи шаљу се Уредништву. — Поједина свеска стаје 40 новчића. — Прима трговачке и друге огласе, рачунајући од петит-реда у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 6 новч., за три оглашавања по 4 новч., а за више од три пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине.